

Olga Barényi

* 6. 7. 1910 Kroměříž

Autorka psychologických, existenciálně laděných románů a divadelních her o mladých dívkách a ženách; po 1945 německy psaných naturalistických románů o pronásledování Němců v osvobozených Čechách.

Autorčina biografie vykazuje jen málo doložitelných údajů. Jeden z rodičů byl patrně maďarského původu; z reálií románů Janka, Rybí náměstí, Sedmé dveře lze hypoteticky vyvodit, že první svět. válku prožila v sirotčinci v Uhrách a po ní vyrůstala u příbuzných v národnostně smíšeném prostředí. Za druhé svět. války žila, provdána za německého státního příslušníka A. Gerstenbergera, v Praze jako beletristka a dramatická autorka spolupracující s divadly (Národní divadlo, Komorní divadlo, Městské divadlo na Poříčí) a s rozhlasem; tehdy byla v tisku označována jako „německo-maďarská autorka píšící česky“ nebo jako „pražská německá spisovatelka“. V květnu 1945 byla internována, později se skrývala, na podzim s pomocí českých přátel utekla do Vídně, kde se znovu vrátila k literární práci; na přelomu 50. a 60. let přesídlila do Mnichova.

Do 1945 B. psala pouze česky. Debutovala baladou o pohnutém osudu osiřelé dívky za první světové války (*Janka*) a z archetypu nesentimentální, emancipované dívčí a ženské hrdinky vycházela ve všech svých dalších dílech, námětově těžších převážně ze světa divadla a tanečního umění. V románech *Rybí náměstí*, *Předehra* a *Sedmé dveře* (které spolu s debutem tvoří volnou tetralogii) zobrazila dětství, mládí a umělecký vzestup i pád baletky, románem *Hra pro Danielu* napsala příběh milostného vztahu osklivé dívky ke zkrachovalému herci, moderní dívky toužící po kariéře tanečnic učinila protagonistkami svých groteskních povídek *Lhářka* a *Píseň lásky*. Výjimkou ze základní řady je fantaskní příběh tragicky zemřelé ženy po smrti procházející očistcem a pak znovu narozené (*Překrásná země*) a fabulovaná psychologická analýza úzkostí a pochybností provázejících zrod literárního díla (*Román*). B. prózy jsou charakteristické sklonem evokovat pito-

reskní sociální prostředí a atmosféru společenského rozkladu, zájemem o psychologii dětské duše a podvědomí, prolínáním reálné a snové roviny a lyricky laděným stylem založeným na dynamickém využívání dialogu a vnitřního monologu; v jejich syžetech se najdou motivické ozvěny evropských pohádek a českých lidových pověr a písní. Dějový spád a dialog založený na hovorové češtině vyznačuje B. divadelní hry, předvádějící povrchní životní styl pražských středních vrstev (např. komedie *Velká hvězda*). Osudem předčasně zemřelé představitelky divadelní avantgardy 20. let J. Horákové se B. inspirovala v sentimentální hře *Herečka* (obsahově korespondující s novelou *Šťastná Jarinka* a vystavěné na konfrontaci s postavou Hildy, kterou Horáková ztvárnila v Ibsenově dramatu *Stavidel Solness*). Psychologickou konverzační hru o úpadku bohaté rodiny *Zámek Miyajima* založila B. na situačním rozvinutí motivu amnézie (podle vzoru her J. Anouilha a L. Pirandella), jehož zároveň užila k symbolickému obrazu mravního rozkladu společnosti. B. psala také rozhlasové hry (např. groteska *Sanatorium Božský klid*); v rukopise údajně zůstala hra *Ten druhý*. V německy psaných románech po 1945 se B. jednak věnovala kriminálnímu žánru se špionážními náměty (*Zwei Tassen Tee*, *Der tote Briefkasten*), jednak svědecky založené beletrii o honbě na Němce za květnového povstání 1945 v Praze a o jejich pronásledování během následného transferu (*Der Prager Totentanz*, *Das tote Geleise*). Závěrečný díl proponované trilogie s touto tematikou již nevydala.

PSEUDONYMY: Deutsch Jolán, Hilde Wangel (v něm. čas. po 1945). ■ PŘÍSPĚVKY in: Ahoj; A-Zet; Čes. slovo. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Janka (R 1941); Rybí náměstí (R 1942); Píseň lásky (P 1942); Předehra (R 1942); Sedmé dveře (R 1943, něm. znění Vídeň 1946 s tit. Die siebente Tür); Velká hvězda (D 1943, i prem.); Překrásná země (R 1943); Lhářka (PP 1943, obs. i Píseň lásky); Herečka (D 1944, i prem.); Zámek Miyajima (D 1944, i prem.); Šťastná Jarinka (P 1944); Hra pro Danielu (R 1944, něm. znění Vídeň 1948 s tit. Ein Schauspiel für Daniela); Román (R 1945); Zwei Tassen Tee (R, Vídeň 1948); Der Prager Totentanz (R, Mnichov 1958); Der tote Briefkasten (R, Mnichov 1960); Das tote Geleise (R, Mnichov 1961). ■

LITERATURA: K. P. (Polák): ref. Janka, KM 1942, s. 55; ● ref. Rybí náměstí: K. Polák, KM 1942, s. 331; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 50, 1942/43, s. 232 ●; Kp. (K. Polák): ref. Píseň lásky, Nár. práce 13. 2. 1943; ● ref. Předehra: K. P. (Polák), Nár. práce

4. 4. 1943; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 50, 1942/43, s. 429 ●; J. Valja in O. B.: Sedmé dveře (1943); K. P. (Polák): ref. Sedmé dveře, Nár. práce 20. 7. 1943; J. Š. Kvapil: K technice románové tvorby, Naše doba 51, 1943/44, s. 63; ● ref. Velká hvězda (scén. provedení): J. K. (Kopecký), LidN 19. 5. 1943; os. (O. Srbová), Nár. práce 19. 5. 1943; V. Hloch, Venkov 19. 5. 1943 a 25. 8. 1943; ah, LidN 28. 1. 1944 ●; ● ref. Překrásná země: J. Machoň, LidN 6. 12. 1943, J. Morák, Řád 1944, s. 95; kp. (K. Polák), Nár. práce 12. 1. 1944 ●; F. Salzer in O. B.: Herečka (1944); ● ref. Herečka (scén. provedení): os. (O. Srbová), Naše doba 51, 1943/44, s. 276; V. Hloch, Venkov 15. 2. 1944; šk (J. Šidák), LidN 12. 5. 1944; J. M., LidN 19. 6. 1944 ●; kp. (K. Polák): ref. Lhářka, Nár. práce 9. 5. 1944; F. Götz in O. B.: Zámek Miyajima (1944); ● ref. Zámek Miyajima (scén. provedení): V. Hloch, Venkov 15. 3. 1944; p. (A. M. Piša), Nár. práce 31. 5. 1944; J. H., LidN 1. 6. 1944; J. M., LidN 14. 10. 1944; K. Marek, Řád 1944, s. 384 ●; F. Jakubův in Hovory se čtenáři (1944); JŠK (J. Š. Kvapil) in O. B.: Šťastná Jarinka (1944); ● ref. Šťastná Jarinka: kp. (K. Polák), Nár. práce 21. 6. 1944; J. M. Grossmann, Řád 1944, s. 378 ●; ● ref. Hra pro Danielu: kp. (K. Polák), Nár. práce 6. 8. 1944; J. Machoň, LidN 29. 8. 1944 ●; kp. (K. Polák): ref. Román, Nár. práce 5. 5. 1945.

pš

Ludvík Bradáč

Působnost 1910–1945

Pražské nakladatelství zaměřené na autorský okruh Moderní revue, vydavatelství periodik s tematikou knižní kultury; umělecké knihařství.

Nakladatelskou činnost v rámci svého uměleckého knihařství zahájil 1910 a v následujících letech rozvinul knihař L. Bradáč (* 25. 1. 1885 Orahovica, † 14. 11. 1947 Praha). Syn koláře usazeného ve Slovinsku odešel ve svých 14 letech do Prahy, kde se vyučil u staroměstského knihaře J. Nepevného. Od 1904 se v řemesle zdokonaloval v cizině, nejprve v soukromé knihařské škole P. Adama v Düsseldorfu, později zejm. v Paříži, kde studoval techniku francouzské klasické vazby. 1908 se vrátil do Prahy, kde v prosinci t. r. otevřel v Jungmannově (dnes Vinohradské) ul. 73 knihařskou dílnu s cílem obnovit řemeslně dokonalou knihařskou práci. Navázal styk a úzce spolupracoval s knižními výtvarníky J. Bendou, V. H. Brunnerem, F. Koblihou, F. Kyselou, S. Tusarem, později též s P. Dillingrem, J. Solarem a dalšími, kteří pro něho navrhovali knižní vazby. Odbornými

články (též pod šiframi B., Elbe, K. Č., L. B.) přispíval zejm. do čas. Knihař (1911–15 byl jeho hlavním spolupracovníkem, 1916–19 a 1922–27 jej redigoval), do Ročenky čs. knihařů (po celou dobu vycházení 1925–28 ji redigoval) a do periodik Archiv für Buchbinderei, Ročenka mistrů knihařů, kartonážníků, ozdobníků a příbuzných odvětví, Typografia, Vitrínka aj. Do kompendia Československé knihovnictví (1925) napsal kapitolu o knihařství, je spoluautorem hesla Knihařství v Ottově slovníku naučném nové doby. Vedl odborné knihařské kursy, později byl profesorem státní grafické školy. Své zkušenosti postupně shrnul do řady knižních publikací vydaných převážně vlastním nákladem, též však u jiných nakladatelů (Knihvazačství, 1912; Knihařova technologie, 1941). Z plánované desetisvazkové Učebnice knihařství realizoval jen torzo (díl 7 Mramorování, 1927).

1910 vydal B. vlastní hektografovanou brožuru Zlacení ruční a slepotisk. T. r. vydal ve spolupráci s typografem K. Dyrynkem bibliofilské vydání Máchova Máje, 1911 vlastní publikaci Úprava vazeb knižních (obě pod záštitou Spolku českých bibliofilů jako tzv. volná vydání) a 1913 opět s Dyrynkem Čelakovského Ohlas písní ruských a českých. Rozsáhlejší B. ediční činnost, zahájená za válečné nakladatelské konjunktury 1916 v Palackého (od 1926 Anglické) ul. 27 úvodním svazkem knižnice Vybrané knihy (J. V. Jensen: Ledovec), byla záhy výrazně ovlivněna autorskou, redakční, editor-skou i překladatelskou spoluprací J. Krecara, orientujícího produkci nakladatelství k okruhu Moderní revue. V polovině 20. let se hlavním B. spolupracovníkem stal J. M. Augusta a produkce nakladatelství se zaměřila výrazněji na bibliofily a sběratele. 1926 pořádal B. i aukce knih a rukopisů. T. r. spoluzaložil Klub moderních nakladatelů Kmen, již 1930 však nebyl mezi jeho členy uváděn. 1927 ochromil další činnost finanční neúspěch nákladné příručky J. M. Augusty Rukověť sběratelova. Ojedinelé další publikace nepřežily většinou rámec příležitostných tisků. – Kmenovou knižnici nakladatelství *Vybrané knihy* (32 sv., 1916–23, sv. 16, 24, 29 obsazeny dvakrát) řídil B. za výrazné spolupráce J. Krecara. Původní práce V. Dyka, Z. Háskové, R. Jesenské, J. Karáska ze Lvovic, J. Krecara, R. Medka, St. K. Neumanna, J. Opolského, A. Procházky, A. Sovy, K. Šelep, J. Zeyera střídaly překlady děl H. de Balzara, A. Beardsleye, F. M. Dostojevského, J.

W. Goetha, R. de Gourmonta, F. R. de Chateaubrianda, H. Rebella, P. Verlaina, O. Wilda aj., česká klasika (K. J. Erben), ojediněle i dobová osvobozenecká literatura (A. Horák) a populární předmanželská příručka (M. C. Stopes). Určitá obsahová nevyrovnanost knižnice se promítla i do nejednotné grafické úpravy a nestejně péče věnované výzdobě jednotlivých svazků. Knižnice *České divadlo* zanikla již 1. svazkem (J. Bartoš: Souboj, 1917), stejně jako knižnice *Memoáry* (M. von Wallersee: Moje minulost, 1918). Ryze bibliofilský charakter měla *Grolierova knihovna* (4 sv., 1917–24), která přinesla vesměs reedice a byla určena především jako inspirující podklad k individuálním ručním vazbám. Knižnice *Bibelot* (12 sv., 1920–25) obsahově navazovala na Vybrané knihy (V. Dyk, R. Krupička, R. Medek, Petronius, Ch. G. Rossettiová, A. Suarès aj.), měla však jednotnou grafickou úpravu. Knižnice *Padesát* (4 sv., 1925, autoři J. Opolský, A. Procházka, J. Spilka) a *Edice 500* (3 sv., 1927, autoři J. Rašín a v jeho překladech L. A. Seneca, P. Valerius Cato), jejichž názvy označovaly počet vydaných výtisků, dokládají zvýraznění bibliofilského charakteru B. produkce, signalizovaného již Grolierovou knihovnou. Jediný svazek *Bibliotéky knihomola* (J. M. Augusta: Rukověť sběratelova), již měl Augusta redigovat, ukončil 1927 prakticky B. nakladatelskou činnost. Pokus o její obnovení 1935 knižnicí *Koloběh* skončil neúspěšně již 1. svazkem (reedice pamětí M. von Wallersee). Nepravidelně vydávané a nejednotně redigované *Ročenky Ludvíka Bradáče* s označením pořadí vycházely 1916, 1917 (pod názvem Bradáčova ročenka), 1919, 1923 a 1936. Kromě kalendária přinášely beletristické i odborné příspěvky spolupracovníků nakladatelství (většinou přetisky), ukázky z tvorby jeho výtvarníků a z B. knihařské i nakladatelské tvorby. Nedílnou součástí B. ediční činnosti byla periodika věnovaná knižní kultuře. 1. roč. časopisu *Knihomil* s podtitulem *O knihách, lidech a událostech* vycházel od ledna 1917 do května 1918 v 6 číslech. Redigoval jej L. B. a K. Dyrynk, č. 5/6 jen L. B. 2. roč. vyšel z redakce L. B. v 9 číslech od 25. 5. 1918 do 25. 5. 1919. Po více než roční přestávce začal vycházet 1921 *Knihomol* s podtitulem *Bibliofilský sborník* a s programem všimati si „výhradně knihy, jejich speciálních problémů, otázek a zájmů, vyloučiv všechny jiné, podružné a vedlejší literární tendence“. S periodicitou 4 sešitů v ročníku vyšel

celkem třikrát (1921, 1923–24, 1924–25). 6. (jediný označený) roč. 1926 s podtitulem *Měsíčník bibliofilský a sběratelský* vyšel v redakci J. M. Augusty a L. B. v 10 číslech. Poslední neukončený roč. 1927 změnil podtitul na *List pro knižní kulturu, bibliofilství a sběratelství*, odp. red. byl L. B. Zanikl č. 2/3, samostatná příloha posledního ročníku *Knihomolův diář* zanikla současně č. 3/4. Kmenovými přispěvateli *Knihomola* i *Knihomola* byli zejm. J. M. Augusta, L. B., J. Karásek ze Lvovic, J. Krecar, postupně do nich přispěli též A. Novák, M. Klicman, J. Pešek, R. Hála, F. Kobliha, C. Straka, J. Weil, E. A. Hruška, B. Lifka, M. Novotný, J. Opolský, K. Dyrynk, J. Volf aj. Původní žánrová pestrost obsahu (odborné stati, beletrie původní i přeložená) ustoupila postupně specializaci na otázky výtvarné složky knihy, v posledních dvou ročnících rovněž na problematiku sběratelství. Jako samostatná příloha 5. a 6. roč. vyšly 2 soubory statí J. Krecara. Na grafické úpravě a výzdobě knih a časopisů se podíleli zejm. výtvarníci a typografové V. H. Brunner, K. Dyrynk, M. Kaláb, F. Kobliha, J. Solar, S. Tusar, příležitostně též C. Bouda, J. Čapek, V. Hofman, F. Pavelka, T. F. Šimon, K. Vik aj. Kmenovými tiskárnami nakladatelství byly A. Malíř, Politika, Průmyslová tiskárna, Stiebling a Havelka a Th. Venta v Praze a Kryl a Scotti v Novém Jičíně.

KNIŽNICE: Vybrané knihy (1916–23); České divadlo (1917); Grolierova knihovna (1917–24); Memoáry (1918); Bibelot (1920–25); Padesát (1925); Edice 500 (1927); Bibliotéka knihomola (1927); Koloběh (1935). ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE. *Původní*: L. Bradáč: Úprava vazeb knižních (1911) + Sešit knihařových poznámek (1923) + Bibliofilské knihy (1929) + Knižní vazba v proměně věků (1931); M. Marten: Nad městem (1917); Ročenka Ludvíka Bradáče (1916, 1917, 1919, 1923, 1936); J. Krecar: Hana Kvapilová (1917) + Ilseino srdce (1917) + Legenda o sestře Valerianě (1920) + Dvojice (1921) + Glosy do cizích knih (1924) + U zelené žáby (1925) + Počet z víry a pochyb (1926); M. Dačický z Heslova: Prostopravda (1920); L. Šetelíková: Ě morto (1920); J. M. Augusta: Hovory poutníkovy (1921) + Přesmutná píseň o Rukověti sběratele (1927) + Balada o vazbě z lidské kůže (1944); R. Jesenská: Odchod lásky (1922); K. Kappstein: Umělecká litografie (1922); A. Insarov (S. Špálová): Kamení (1923); A. Kalvoda: Hořec (1924); V. Kripner: Kvetoucí zahrada (1924); A. Procházka: Torza veršů, torza prózy (1925); E. Lešehrad: Housle (1927); E. A. Hruška: Veselá filozofie pro bibliofily (1935) + Listy Lidě (1944) + Balada o katu (1945). – *Překlady*: Ch. Nodier: Biblioman (1918); J. Keats: Předvečer sv. Anežky (1923); M. C.

Stopes: Moudré rodičovství (1923) + Zářivé mateřství (1924); F. Rops: Dopisy a zápisky (1924). ■ PERIODIKA: Knihomil (1917–19); Knihomol (1921–27). ■

LITERATURA: Katalog výstavy vazeb a edicí L. B. (1919). ■ J. Krecar: Obnovitel českého knihařství, Knihomol 5, 1924/25, s. 47 → Remeslo a umění v knize (1927) + Podivný osud knihy, Kult. zpravodaj (Pamoráma) 1927, s. 110; Gd (J. Gotthard): L. B. padesátníkem, Čs. knihkupec 1935, s. 40; J. Krecar: Mistr českého knihařství, Nár. politika 25. 1. 1945; F. Jašek: Průkopník řemesla knihařského L. B. mrtev!, Knihař 1947, s. 178; F. K. (Kobliha): Knihař L. B., Marginálie 20, 1947/48, s. 161; E. Minář in 5. trienále umělecké knižní vazby (katalog, 1985).

az

Felix Achilles de la Cámara

* 8. 11. 1897 *Kutná Hora*

† asi mezi 5. a 9. 5. 1945 *Praha*

Představitel bulvární literární produkce 20. a 30. let, autor románů, novel, filmových povídek a scénářů, divadelních her, knih pro mládež a překladatel; novinář fašistické orientace.

Pův. jm. Felix Emil Josef Karel Cammra, od 1924 úředný Cámara. Změnou jména zdůrazňoval údajný španělský šlechtický původ. Otec Felix Cammra (1870–1925) pocházel z rodiny ředitele věznice ve Lvově a oženil se v 1893 s dcerou Karla Šolce, jehož knihtiskárnu, knihkupectví a později nakladatelství vedl. – C. studoval od 1908 na reálce v Kutné Hoře. Po maturitě (1915) se zúčastnil jako jednoroční dobrovolník první svět. války a po převratu akcí čs. armády jako důstojník jezdeckv. Po válce se věnoval spisovatelství a redakci kalendářů otcova nakladatelství. Dobrodružné sklony vedly C. k dlouhodobým pobytům v Berlíně a zejména v Paříži, kde působil jako spisovatel, novinář a organizační pracovník kolem filmového podnikání (pracoval zde i pro americké producenty). Podobně, jako spisovatel, překladatel z němčiny, francouzštiny, španělštiny, angličtiny, filmový a divadelní podnikatel (zakladatel divadel Apollo a Komedia), žil i v Praze. Za španělské občanské války se hlásil do armády gen. Franka, byl však určen k vedení jeho zpravodajské a propagační služby v ČSR. Bulvární ráz C. literární činnosti a sympatie k nacismu (byl členem SA od 1934) vedly k jeho odcizení

českému národu, a to zejména v době tzv. protektorátu. Od 1922 byl manželem Jelízavety Nikolské (1904–1955), primabaleríny Národního divadla. Stopy po C. mizí 1945 za květnového povstání (podle nedoložených zpráv byl zabít revolučním zástupcem v pražských ulicích).

C. napsal poměrně rozsáhlou řadu knih (většinu vydal v otcově nakladatelství), vesměs to však byly práce nízké umělecké úrovně, opírající se o nápad a popularitu námětu. Velká část C. prací byla spojena s okultní tematikou. Stavěl na ní v téměř detektivním příběhu trilogie *Černý mág, Jeho tajemství, Velekněžna magie*, v pokusu o hodnotící studii *Hrabě de Cagliostro*, v novelách a ve filmových libretech, přitahovala ho i v knihách cizích (překlad Champsaurovy satiry na okultní magii Faraonka). Řadu C. prací tvoří knihy těžící ze styku s filmovým prostředím, např. vyprávění o životě slavné americké herečky němeého filmu Pearl Whitové (*Perla filmu*) a dívčí románky (*Filmová hvězda*), psané podle běžného vzoru sentimentálních filmů. Působil též jako filmový scenárista (Tvoje srdce inkognito, 1936, s S. Innemannem; Pozor, strašit!, 1938, s K. Lamačem; Děvče z předměstí, 1939; Nevinná, 1939; Slávko, nedej se!, 1939, s V. Wassermannem; Svátek věřitelů, 1939, s J. Machem; Dívka v modrém, 1940, s O. Vávrou, O. Novým, J. Machem; Okénko do nebe, 1940, s J. Machem). Zvláštností C. literární činnosti byly romány psané podle již hotových filmů natočených na C. náměty (*Dívka v modrém, Královna moře*). V novelách se opíral o přitažlivost španělského a francouzského prostředí (*Španělské markýzy*) a magie. Pro mládež překládal dobrodružné knihy a napsal řadu pohádkových vyprávění. V nich však vyplňoval jen známé fabulační šablony, aniž si kladl nároky etické nebo slohové. Ani v dramatických pracích se C. nezbavil bulvární mělkosti a tvárné nahodilosti, která je vlastní celé jeho literární produkci. Svůj obdivný vztah k fašismu vyjádřil v knihách o španělské občanské válce, o generálu Frankovi a ve stovkách nových článků.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Cámara del Campo, C. del Campo, F. A. Fourier-Cámara, Felix Achill, Felix Achilles Cámara, Felix de la Cámara, J. Cheronval; FAC, RA, Ra. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Nár. politika; Nár. výzva; Svítání; Večer; mimo to kalendáře, které redigoval, a řada zahraničních časopisů a novin. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Černý mág (R 1920); Záhada sfingy a jiné příběhy (1920); Čarodějovy po-

hádky (1921); Jeho tajemství (R 1921); Sny o princeznách (PP 1921); Španělské markýzy (PP 1921); V kouzelném zrcadle (PP 1921); Ve spárech démonů (R 1921); Z říše víl (pohádky, 1921); Čarovný květ (pohádky, 1922); Fantómy (PP 1922); Filmová hvězda (R 1922); Hrabě de Cagliostro (studie, 1922); Moje pohádky (1922); Zlatovlasý upír (D 1922); Perla filmu (P 1923); Velekněžna magie (R 1923); Krásné pohádky (1925); Primabalerina a tance upírů (PP 1925); Fantóm oceánu (R 1926, též s tit. Královna moře); Dobrodružství filmové umělkyně 1, 2 (R 1926); O slechetném čaroději (pohádka, 1928); Paříž, město Satanovo (PP 1930, pseud. J. Cheronval); Kupředu, Španělsko! (PP 1937); Generalissimus Franco y cosas de España (P b.d.); Dívka v modrém (R 1942); El Caudillo (P 1942); Paní mých snů (PP 1942); Srdcem a kordem. Paměti hraběte d'Artagnana (R 1942); Královské potěšení Isis (P 1943); Mado-na Vikingů (R 1943); Parfémy zla (PP 1943); Svítlna z drahokamů (maurské pohádky, 1943); Gréta del Astar (P 1944, přel. a upr. K. Tabor); – nezjištěné výtisky (b. d.): Hrůzy podzemí Paříže (R); Hřích Paříže (PP, s F. Whitem); Paříž se baví (PP, s L. Marězem); Husaři smrti (P); Tajemství moře (PP); Tisíc a jedna noc lásky (PP); Zahradu vášně (PP). – *Překlady*: F. Champsaur: Faraonka (1930); A. Zor- ca: Patnáctiletí mušketýři 1, 2 (1931). – *Ostatní práce*: Cesta do Francie (konverzační příručka, 1920). ■ SCÉNICKÝ. *Hry*: Toreadore směly (1923); Pearl White (1924); Amenartas (1927). – *Překlad a úprava*: H. H. Ewers, S. Geyer: Alraune (1924). ■ REDIGO- VAL *kalendáře*: Československý kalendář Strýček Vševeděl (1921–23), Kratochvilný povídkář (1921–24), Kronikář (1921–22), Náš rolník, Nový národní kalendář, Strakonický dudák (1922), Velký zábavný rodný kalendář 20. století (1918–22), Vese- lá kopa (1922–24), Vesna (1923–24), Lvi silou, vzle- tem sokolím (1922–23), Šotek (1922–25), Vojský kalendář. ■

LITERATURA: Sk: ref. Pearl White, LidN 12. 2. 1924; A. H. (Hartl): ref. Hrabě de Cagliostro, Nové Čechy 1924, s. 95; J. Slavata in F. A. de la C.: Paní mých snů (1942).

dh

Václav Černý (3)

* 26. 3. 1905 Jizbice u Náchoda

† 2. 7. 1987 Praha

Literární kritik a historik, komparatista, romanista a bohemista se speciálním zaměřením na literaturu středověkou, barokní a literaturu 20. století, překlada- tel ze španělštiny, francouzštiny a italštiny.

Syn pedagoga a literárního historika Václava Č. Studoval na reál. gymnáziu v Náchodě a na lyceu v Dijonu ve Francii (baccalauréat 1924), potom na filoz. fakultě UK (1924–29, čeština– francouzština, doktorát 1928 prací *Bergson a současná francouzská poezie*). Učil 1929–30 na reálce v Brně, 1930–34 byl sekretářem slavistického institutu (Institut d'études slaves) v Ženevě, 1931 se habilitoval na tamější univerzitě pro obor srovnávací a obecné literatury prací *Bergson a vliv jeho filozofie na estetiku a tvůrčí praxi evropské básnické avantgardy* a jako docent na univerzitě přednášel. 1934 se vrátil do Prahy a učil na středních školách (1934–35 dívčí reál. gymnázium Krásnohorská, 1935–36 reál. gymnázium na Kladně, 1936–37 reálka, později změněná v reál. gymnázium v Praze, Dušní ul.). 1936 se stal redaktorem kritické přílohy Lidových novin; t. r. se habilitoval pro obor román- ských literatur na filoz. fakultě UK prací *Essai sur le titanisme dans la poésie romantique occidentale entre 1815 et 1850* a od zimního semestru 1936/37 zde přednášel, 1938/39 též na filoz. fa- kultě v Brně, kde byl 1938 jmenován mimořádným profesorem. T. r. byl hlavním iniciátorem při založení Kritického měsíčníku (vyd. Fr. Bo- rový), jehož byl jediným redaktorem. Za represí, které postihly českou kulturu už za druhé re- publiky, ale především za fašistické okupace, otevřel Kritický měsíčník širokému okruhu spi- sovatelů a kritiků různého zaměření, ale vždy vyhraněně demokratického a protifašistického smýšlení (publikovali tu např. pod pseud. J. Fučík, pod vl. jm. B. Václavek, M. Pujmanová aj.). 1942 zbavily napřed okupační úřady Č. redaktorství a pak vůbec vydávání Kritického měsíčníku zastavily. Po uzavření vysokých škol Č. učil znovu na reálném gymnáziu v Dušní ul., na počátku 1945 byl pro účast na protifašistickém odboji českých kulturních pracovníků věz- něn na Pankráci. Po osvobození se na krátkou dobu stal členem České národní rady a později pracovníkem Zemského národního výboru. Na podzim 1945 byl jmenován profesorem obecné a srovnávací literatury na filoz. fakultě UK v Praze. Ve stejné době obnovil také vydávání Kritického měsíčníku. Postupně se už od konce 1945 v časopise dostával do sporu s kulturní politikou KSČ, následkem toho byl také Kritic- ký měsíčník v říjnu 1948 zastaven. V téže době byly omezovány Č. přednášky na filoz. fakultě, až byl 1951 ze svazku univerzity propuštěn. Na přelomu let 1952–53 byl Č. zatčen a souzen. Po

osvobozujícím rozsudku pracoval v Kabinetu pro moderní filologii ČSAV, 1960–68 v archivu ČSAV, 1968 byl znovu ustanoven profesorem filoz. fakulty UK, avšak ihned na počátku tzv. normalizace 1970 byl penzionován.

Svou odbornou činnost započal Č. v polovině 20. let literárními kritikami. V zásadnějších otázkách estetiky a literární vědy se jako romanista orientoval na impulsy vycházející z francouzského myšlenkového světa. Ve své knižní prvotině *Ideové kořeny současného umění* Č. v duchu filozofie H. Bergsona (jehož vliv byl na Č. trvalý) pojal moderní, což vlastně znamenalo skutečně, především básnické umění jako projev intuice a životní síly vycházející z nitra člověka a k němu se také, při správném pochopení, vracející; tvůrce umění z počátku 20. století přitom označil za čtvrtou generaci romantickou, nalézáje k tomu oprávnění v analytických návratech až do začátku 19. století. Jedním z takových návratů byla i komparatistická studie *Essai sur le titanisme dans la poésie romantique occidentale entre 1815 et 1850*; na díle největších autorů anglické, italské a francouzské literatury v ní Č. zkoumal, jakými myšlenkovými zvraty a podobami procházela historicky ohraničená raná fáze romantismu, usilující nejen o novou koncepci vztahu mezi člověkem a Bohem, ale nově utvářející i postavení uměleckých tvůrců ve společnosti. Především na francouzském a italském materiálu, ale i na dokonalé znalosti francouzské literatury předmětu (až byl dokonce obviňován z plagiátu), založil Č. svou další knihu *Esej o básnickém baroku*, v níž přehledně pojednal společenské příčiny a zdroje barokní literatury, její vrcholy i postupné rozměňování. S návratem do Prahy se zvýšil Č. zájem o českou literaturu; své kritiky a články otiskoval zpočátku především v Lidových novinách, později v Kritickém měsíčníku, jehož se stal nejen jediným redaktorem, nýbrž i nejvýraznějším přispěvatelem. Tak jako F. X. Šalda, k němuž se, byť s výhradami, hlásil jako ke svému vzoru, považoval Č. literární kritiku za integrující součást literatury, odpovědnou za její vnitřní pravdivost. Aby literární kritika mohla tuto funkci plnit, požadoval po ní Č. naprostou nezávislost nejen na různých ideologických proudech a vyznáních, ale i na státním aparátu. Z hlediska vnitřní pravdivosti hodnotil pak Č. v tomto časopise nejen velké osobnosti tehdejší literatury, ale i autory mladé a začínající. V drobné monografii Karel Čapek vytkl vedle pozitivních

rysů Čapkovy tvorby i některé její slabiny, a to především základní oddělování problémů sociálních od morálních. Za druhé světové války, kromě obratně sestavené brožury *Rasismus, jeho základy a vývoj*, která měla zaštitit edici Svazky, vydal Č. dvě drobné knížky o Dantovi a Lermontovovi, jimiž navázal na své rané studie věnované titanství. V obnoveném Kritickém měsíčníku se už od 1945 polemicky střetával, až se sám považoval za socialistu, s levicově a zejména komunisticky orientovanými kritiky (Bareš, Hájek, Kopecký). Některé z těchto článků, vztahující se zejména k otázkám národní kulturní orientace, vztahu umělce a státu, osobnosti a kolektivu, shrnul do publikace *Boje a směry socialistické kultury*. Starší své studie z let 1939–42 Č. zařadil do vyznavačské knihy *Osobnost, tvorba a boj*, mající obecnější charakter a soustřeďující se zejména k otázkám společenské nezávislosti, ale současně mravní odpovědnosti a vnitřní opravdovosti kritika. Na poválečný rozmach zájmu o existencialismus reagoval Č. knížkou *První sešit o existencialismu*, v němž se zabýval jednak hlavními představiteli tohoto literárního směru, ale také jeho prehistorií. Souběžně se studii z novějších románských literatur zpracovával Č. také problematiku starší české literatury. Již za druhé světové války připravil a po válce vydal rozsáhlou komparatistickou studii *Staročeská milostná lyrika*, v níž spojil výsledky svých romanistických studií s bohemistickými zájmy a naznačil místo české milostné lyriky 13. a 14. století v evropské poezii tohoto druhu, především pak její vztahy k poezii francouzské a německé. Další publikací ze série prací věnovaných středověké literatuře se stala studie *Staročeský Mastičkář*, v níž Č. známý dramatický text ze 14. století opět začleňoval do evropského kontextu. Obsáhlou studii *Lid a literatura ve středověku, zvláště v románských zemích* se Č. pokusil objasnit, co je miněno pojmem lid, jak se lid podílel na středověké literární tvorbě a co z ní vnímal, jak literatura tento lid zobrazovala a konečně jakým směrem se středověká literatura vyvíjela, přehlednou práci *Středověká drama* (vyšla ve slovenském překladu L. Novomeského) věnoval vzniku a vývoji středověkého náboženského i světského dramatu i dalším osudům a modifikacím středověkého dramatu v pozdějších dobách až po současnost. Výrazem autorova silného citového vztahu k rodnému kraji se stala Č. knížka *o Babičce*. Jako dobrý znalec rodného Náchod-

ska, a to nejen míst, obcí a přírody, ale i starých písemných dokumentů, zrekonstruoval v ní Č. pravdivou fólii k poetickému příběhu babičky z knihy B. Němcové, aniž by ovšem chtěl autoru ku usvědčovat z nepravdy. Z Č. bádání v archívech a zámeckých knihovnách, plynoucího v 60. letech z jeho pracovního úvazku v ČSAV, vyrostly objevené edice uměleckých děl dosud neznámých (P. Calderón: *El Gran duque de Gandía*, M. V. Lomonosov: *L'Apothéose de Pierre le Grand*). S dalšími knihami se Č. přihlásil koncem 60. let. V drobné studii *Co je kritika, co není a k čemu je na světě* se pokusil časově vymezit existenci literární kritiky a provést periodizaci jejího vývoje, ukázat, jaký je rozdíl mezi kritikou a literární vědou a vědou vůbec a co nejobecněji kritiku charakterizovat. Své poslední dvě knížky, vydané na území republiky (*Studie ze starší světové literatury*, *Studie a eseje z moderní světové literatury*), sestavil ze statí otištěných převážně v 60. letech v časopisech nebo jako předmluvy a doslovy k různým publikacím. Výběr i zpracování jednotlivých studií dokazuje, že Č. vždy, i když píše o dílech časově vzdálených, zůstával literárním kritikem, který filozofuje nad dílem z hlediska doby, v níž píše (mezi studie z moderní literatury je zařazena i studie o Donu Quijotovi). Příznačné pro Č. komparatistiku bylo také zařazení Březiny a jeho srovnání s Claudem ve studiích ze světové literatury. Jeho komparatistika prakticky znamenala srovnání vrcholných děl evropských, případně světových literatur. – Po 1969 byla Č. doma znemožněna jakákoliv veřejná publikační činnost. Jeho nové práce buď kolovaly v samizdatových vydáních (Z nových kritických studií, Za hádankami Bohumila Hrabala, Z kritické teorie a překladatelské praxe), anebo vycházely v zahraničí časopisecky (Dvě studie masarykovské) nebo i knižně. Vedle eseje *O povaze naší kultury* to byly tři svazky pamětí (1. díl k proponované tetralogii už Č. napsat nestačil). V prvních dvou svazcích Č. vyličil velmi podrobně nejen své životní osudy od studií ve Francii až do roku 1945, ale i situaci v domácí odboji, na němž se aktivně podílel. Vykreslil řadu drobných portrétů lidí, se kterými spolupracoval nebo se aspoň setkal. Podle vztahů, které se na základě těchto setkání vyvinuly, prováděl i hodnocení jednotlivců. Stejnou metodou postupoval Č. i v poslední části vzpomínek (*Paměti 4*), v nichž podrobně vyložil své osudy od 1945 do konce 60. let. V této části vyličil Č. nejen svůj život, ale současně také,

zřejmě roztrpčen surovými útoky oficiální kulturní politiky, vystoupil i jako moralista a jednostranný soudce.

ŠIFRY: V. Č., vč. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Arcadia (Berlín–New York, 1977); Atlantida (Madrid, 1964–66); Bulletin Hispanique (Bordeaux, 1934); Cahiers du Sud (Paříž–Marseille, 1961); Cahiers Paul Claudel (Paříž, 1971); sb. Co číst z literatur románských (1937); Critique (Paříž, 1956); Časopis pro moderní filologii (1927–34, 1956–58); sb. Československá oddělení na lyceích ve Francii (1931); Čin (1931–35); Die Welt der Slaven (Mnichov, 1977); Dnešek (1947); Eveil (Ženeva, 1932–33); sb. F. X. Šaldovi (1932); Hlas revoluce (1966); Host (1926–29); Host do domu (1964–70); Hovory o knihách (1937); Izraz (Sarajevo, 1969); sb. Jarní almanach básnický 1940 (1940); sb. Jindřich Vodák, pocta k jeho sedmdesátinám (1937); sb. K. H. Mácha, osobnost, dílo, ohlas (1937); sb. Kladský sborník (1946); Kritický měsíčník (1938–42, 1945–48); Křesťanská revue (1960); sb. Kultura na prahu zítřka. Kulturní pracovníci k výstavbě republiky (1946); Kulturní politika (1946); Kvart (1930–45); Kulturní tvorba (1963); Kytice (1947); La revue française de Prague (1937); Lidová demokracie (1957–67, 1973); Lidové noviny (1936–39); Listy filologické (1933–35, 1956); Listy pro umění a kritiku (1933–35); Literární noviny (1930–36); Literární noviny (1966); Lumír (1935–39); Maske und Kothurn (Viedeň–Graz–Kolín n. R., 1965); Mladá tvorba (1968); Národní osvobození (1928–30); New Writing and Daylight (Londýn, 1946); Nová scéna (1930); Nové Čechy (1931–32); Orientace (1966); Panoráma (1932, 1942, 1947–48); Plamen (1965); Plán (1929–30); Podkrkonošské rozhledy (Náchod, 1923); sb. Poslední roky B. Václavka (Olomouc 1965); Program D 38 (1938), D 39 (1939); Přítomnost (1934, 1936); Revue Bèffagor rassegna di varia umanità (Florence, 1948); Revue de littérature comparée (Paříž, 1934, 1950, 1960, 1962, 1970); Revue des sciences humaines (Lille–Paříž, 1961–63); Revue du siècle (Paříž, 1933); Revue Juive (Ženeva, 1933); Rozhledy po literatuře a umění (1932–36); Rozpravy Aventina (1930); Rudé právo (1945); Ruch filozofický (1930); Sborník historický (1962); Sborník Národního muzea v Praze, řada C (1961, 1963); Sborník pětadvaceti (1969); Sešity pro mladou literaturu (1968); Signál (1929); Slavia (1948); Slovesná věda (1949); Slovenské divadlo (1968–70, na pokr. Barokní divadlo v Evropě); Slovenské pohľady (1963–70); Spektrum (Londýn, 1979); Strahovská knihovna 2 (1967); Studentský časopis (1923, 1935–36, 1941); Studie (Řím, 1981); Studie o rukopisech (1962–68); Svědectví (Paříž, 1975–83); Svobodné noviny (1946–47); sb. Španělsku (1937); U (1937); sb. Účtování a výhledy (1948); sb. Václavkova Olomouc 1961 (1962); Žijeme 1932 (1932); Život (1935). ■ **KNIŽNĚ.** *Práce literárněhistorické a kritické:* Ideové kořeny současného umění. Bergson a ideologie současného romantismu (1929); Essai sur le titanisme

dans la poésie romantique occidentale entre 1815 et 1850 (1935); Karel Čapek (1936); Esej o básnickém baroku (1937); Rasismus, jeho základy a vývoj (1939); Meditace o romantickém nekliu. Na paměť M. J. Lermontova (1941); Polibek na usměvavá ústa. Dantovská studie (1943); Pozdrav mrtvým (1945, pak v kn. Osobnost, tvorba a boj); Boje a směry socialistické kultury (1946); Zpěv duše. Kritická studie (1946); Osobnost, tvorba a boj (1947); Staročeská milostná lyrika (1948); První sešit o existencialismu (1948); Il boemo maestro Zavoisio e l'Italia (1949); Jaroslav Seifert (1954); Staročeský Masticář (1955); Emile Verhaeren a jeho místo v dějinách volného verše (1955); Lid a literatura ve středověku, zvláště v románských zemích (1958); Knižka o Babičce (1963, dopln. a opr. vyd. Toronto 1982 s tit. Kniha o Babičce a její autorce); Středověká drama (1964, do slov. přel. L. Novomeský); Dantovský medailón (1966, pak in Studie ze starší literatury); Rainer Maria Rilke, Prag, Böhmen und die Tschechen (1966, česky in Studie ze starší světové literatury); Co je kritika, co není a k čemu je na světě (1968); Studie a eseje z moderní světové literatury (1969); Studie ze starší světové literatury (1969); Křik koruny české. Náš kulturní odboj za války, sešit 1, 1938–40 (paměti, 1970, zabaveno, 1977 in Pláč koruny české); Pláč koruny české (3. díl paměti, Toronto 1977); O povaze naší kultury (Mnichov 1981); Paměti (2. díl, Toronto 1982); Paměti 4 (Toronto 1983). – *Překlady*: Cervantes: Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha (1931); J. Ortega y Gasset: Vzpousta davů (1933); H. Bergson: Dvoji pramen mravnosti a náboženství (1936); Ch. A. Sainte Beuve: Studie a kritiky (výbor, 1936) + Podobizny a eseje (výbor, 1969); P. Mérimée: Kronika vlády Karla IX. (1952, pod jm. Josef Čermák); F. de Sanctis: Dějiny italské literatury (1959); Staré francouzské kroniky (výbor, 1962); P. Hazard: Život Stedhalův (1965); J. de Joinville: Paměti křižákovy (1965); M. de Montaigne: Eseje (výbor, 1966); H. Taine: Studie o dějinách a umění (výbor, 1978, pod jm. Vladimír Mikeš). ■ **REDIGOVÁL časopisy**: Host (1928–29, č. 4–10), Literární pondělí (lit. příloha Lidových novin, 21. 9. 1936–5. 12. 1938), Kritický měsíčník (1938–42, 1945–48); *sborníky*: Jarní almanach básnický 1940 (1940), Kladský sborník (1946), Sborník pětadvacíti (1969). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: V. Hugo: La Légende des siècles (výbor pro účely školní četby, 1937); Čest básníků. Poezie francouzského odboje (1947); Dílo Jiřího Ortena 1. Poezie (1947); F. X. Šalda: Život ironický a jiné povídky (1949); Kytice ze španělských románů (1957); Deset francouzských novel (1959); P. Calderón: El Gran duque de Gandia (edice s identifikací nalezeného rukopisu, 1963); Vzdálený slavíkův zpěv (výbor z poezie trobadorů, 1963); M. V. Lomonosov: L'Apothéose de Pierre le Grand (edice s identifikací nalezených textů, 1964); G. Azurara: Objevné cesty do Afriky a Asie (1966); Kéž hoří popel můj (výbor z evropské barokní poezie, 1967). ■

LITERATURA: ● ref. Ideové kořeny současného umění: F. Kovárna, Host 8, 1928/29, s. 175; J. V. (Vodák), Čes. slovo 24. 4. 1929; -a (J. Hora), LitN 1929, č. 12; F. X. Šalda, ŠZáp 2, 1929/30, s. 92; G. (F. Götz), NO 2. 6. 1929; K. Polák, PL 14. 7. 1929; B. Václavek, ReD 3, 1929/31, s. 59; V. Stupka, LidN 15. 2. 1930 ●● ref. Essai sur le titanisme ...: an., LitN 8, 1935/36, č. 6, 15, 19; F. Götz, NO 22. 9. 1935; V. Navrátil, Rozhledy 1935, s. 191; R. Wellek, LUK 1935, s. 430; K. P. (Polák), PL 27. 7. 1935; fm. (F. Miller), Akord 1935, oddíl O knihách, s. 26; V. Stupka, LidN 14. 10. 1935; Z. Gabriel, LitN 8, 1935/36, č. 4; O. Levý, Naše věda 1936, s. 141; J. Patočka, Čin 1936, s. 99; J. Pasquier, Lumír 62, 1937/39, s. 414 ●● ref. Karel Čapek: AMP (A. M. Piša), PL 12. 2. 1936; A. N. (Novák), LidN 10. 2. 1936; B. V. (Václavek), Index 1936, s. 104; F. Götz, NO 30. 1. 1936; K. Jiříček, U 1936, s. 188; -VKA (M. Hlávka), Studentský časopis 10. 3. 1936; M. Rutte, NL 26. 3. 1936; J. Vodák, Čes. slovo 18. 2. 1936 ●● ref. Esej o básnickém baroku: A. N. (Novák), LidN 25. 7. 1937; P. Eisner, Prager Presse 10. 7. 1937; V. Jirátk, Čes. slovo 29. 7. 1937; K. P. (Polák), PL 27. 7. 1937; V. Navrátil, Čes. mysl 1938, s. 90; an. (M. Dvořák), Akord 1937, oddíl Poezie, s. 105; V. T. (Tichý), Dělnická osvěta 1937, s. 316; E. Formanová, Rozhledy 1937, s. 162; L. (J. Strnadel), Čin 1938, s. 108; J. Albrecht, SaS 1938, s. 44; L. Sv. (Svoboda), U 1938, s. 173; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 46, 1938/39, s. 123; O. Levý, Útok 1938, č. 14 ●● O. Levý: K pracovním metodám V. Č., Kultura doby 2, 1937–39, s. 159; M. Šefna: Liberalismus, anebo co?, Kultura doby 2, 1937/39, s. 126 + Logika V. Č., Kultura doby 2, 1937/39, s. 159; -jef- (J. Fučík): Dva kritické měsíčníky, Tvorba 1938, s. 179 → Stati o literatuře (1951); ● ref. Rasismus, jeho základy a vývoj: A. M. Piša, Nár. práce 29. 11. 1939; R. Černý, Akord 7, 1939/40, s. 122; M. B., Zvon 40, 1939/40, s. 221; K. Juda, Střední škola 1940, s. 166 ●; O. Králík: Mácha a vplyvologie, Řád 1940, s. 67 + Dvanáctero figur zápasu perem, Řád 1940, s. 278; ● ref. Meditace o romantickém nekliu: V. Jirátk, Čes. slovo 15. 2. 1941; J. Hch. (Dolanský), LidN 3. 3. 1941; A. M. P. (Piša), Nár. práce 30. 3. 1941; J. Š. Kvapil, Naše doba 48, 1940/41, s. 516; V. Běhounek, Dělnická osvěta 1941, s. 159; B. Mathesius, KM 1941, s. 124 ●● ref. Polibek na usměvavá ústa: J. Bukáček, Řád 1943, s. 96; C. J. (John), Naše doba 51, 1943/44, s. 286 ●; K. P. (Polák): ref. Pozdrav mrtvým, PL 22. 8. 1945; ● ref. Zpěv duše: J. Pistorius, KM 1946, s. 362; M. Dvořák, Akord 13, 1946/47, s. 105 ●; F. Buriánek: ref. Boje a směry socialistické kultury, Zeměd. noviny 19. 2. 1947; J. Kopecký: Ještě jednou: umělec a stát, KM 1947, s. 132 + Ještě k otázce: umělec a stát, KM 1947, s. 235; ● ref. Osobnost, tvorba a boj: P. Eisner, Svobodné noviny 2. 2. 1947; G. (F. Götz), NO 20. 3. 1947; J. P. (Pistorius), Svobodné slovo 29. 1. 1947; jp (J. Pilař), Zeměd. noviny 15. 5. 1947; K. Polák, KM 1947, s. 38; J. Patočka, Kytice 1947, s. 177; vbk (V. Běhounek),

Kulturní politika 2, 1946/47, č. 22 ●; ● ref. Staročeská milostná lyrika: J. Bukáček, ČMF 32, 1948/49, s. 12; P. Eisner, KM 1948, s. 270; J. Š. Kvapil, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 28; K. P. (Polák), PL 27. 6. 1948; V. Polák, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 104 ●; ● ref. První sešit o existencialismu: B. Balajka, LD 19. 3. 1948; G. (F. Götz), NO 25. 1. 1948; R. Konečný, KM 1948, s. 147; V. Tardy, Kulturní politika 3, 1947/48, č. 32 ●; ● ref. Staročeský Mastičkář: J. O. (P. Eisner), Svobodné slovo 19. 1. 1956; J. Felix, Slovenská literatúra 1957, s. 503 ●; A. Zatloukal: ref. Emile Verhaeren a jeho místo v dějinách volného verše, Slovenské pohľady 1956, s. 952; F. Graus: ref. Lid a literatura..., ČsČH 1959, s. 488; ● ref. Knížka o Babičce: F. Vodička, LitN 1964, č. 12; J. Ort, Pochodeň 12. 4. 1964; M. Otruba, ČLit 1964, s. 337 ●; ● k šedesátinám: G. Franci, LD 26. 3. 1965; J. Konůpek, LitN 1965, č. 13; bn (B. Novák), Kulturní tvorba 1965, č. 12 ●; ● ref. Středověká drama: F. Svejkský, Divadlo 1965, č. 5; B. Beneš, ČL 1966, s. 174; M. Kopecký, ČLit 1966, s. 84 ●; M. Hájková: T. S. Eliot a V. Č. + Gentlemani, Plamen 1965, č. 8, 12; V. Dostál: Běsové na denním pořádku, Kulturní tvorba 1967, č. 45; ● ref. Co je kritika ...: M. Petříček, Listy 1968, č. 6 + HD 1969, č. 1; B. Doležal, Tvář 1968, č. 2; J. Dvořák, Pochodeň 12. 9. 1968; M. Dvořák, Obroda 1968, č. 5 ●; V. Karfík: Jisté pochybnosti, Orientace 1969, č. 2; J. Malík, J. Nový: Jak se kulturně bojovalo proti nacismu, Tribuna 1969, č. 3; V. Dostál: V. Č. a rasismus, Tribuna 1969, č. 8; V. Novák: Ještě k článku V. Č. a rasismus, Tribuna 1969, č. 11; ● ref. Studie ze starší světové literatury, Studie a eseje z moderní světové literatury: V. Brett, RP 25. 4. 1970; Z. Kožmín, HD 1970, č. 6 ●; M. Bukovský: Kritika teorie davu, etiky a koncepce kultury J. Ortegy y Gasset, Filozofický časopis 1977, s. 373; J. Kovtun: ref. Pláč koruny české, Svědectví 1977, č. 54, s. 283; ● ref. Paměti 2, 4: A. M. (Měšťan), Svědectví 1982, č. 67, s. 588; J. V. (Vladislav), Svědectví 1983, č. 70–71, s. 514; J. Dresler, Studie (Řím) 1984, č. 95, s. 479 ●; ● polemika k Pamětem 4: H. Hájek, Svědectví 1983, č. 70–71, s. 583; A. Zemánek, J. Jirů, A. Danisz, M. Jungmann, Svědectví 1985, č. 74, s. 519; J. Chalupský, Rozmluvy (Londýn) 1985, č. 5 ●; ● k osmdesátinám: M. Jungmann, Rozmluvy (Londýn) 1985, č. 5 → Cesty a rozcestí (Londýn 1988); S. Machonin, Obrys (Mnichov) 1985, č. 2 ●; K. Pecka: Tvůrce epochy české kultury, LitN 1990, č. 1; Z. Urbánek: O V. Č., LitN 1990, č. 2; J. Vladislav: V. Č. z dálky i z blízka, Tvar 1990, č. 23.

vf

Ant. Dědounek

Působnost 1912–1950

Východočeské nakladatelství, činné zvláště ve 40. letech; knihkupectví.

A. D. (* 2. 5. 1882 Králka u Kouřimi, † 11. 1. 1964 Hradec Král.) se v Praze vyučil knihařem u V. Koubička a jako knihařský dělník pak pracoval v Roudnici n. L., Ústí n. L. a opět v Praze. 1907 se přestěhoval do Třeběchovic p. O., kde si otevřel knihařství a papírnictví. 17. 12. 1912 získal knihkupeckou koncesi. Od 1931 pracoval v podniku syn Ladislav (* 27. 4. 1912 Třeběchovice p. O., † 4. 9. 1986 Hradec Král.), který se stal jeho vedoucí osobností. V posledním desetiletí činnosti mělo nakladatelství filiální kancelář v Praze. Podnik byl zrušen 29. 9. 1950.

Nakladatelská činnost A. D. byla zpočátku velice skromná (1912 vydávání pohlednic), pravidelněji se rozvinula až od 1919. Ve 20. letech vydával D. zejm. prózy švédské autorky M. S. Schwartzové (10 sv.) a české pohádky, potom velice střídme příručky pro školy a příležitostně publikace k různým oslavám (1922–30 vydal 13 knížek). V 30. letech na žádost ministerstva školství rozšířil svůj program o branné příručky, vydávání školské literatury však bylo 1938 úředně zastaveno. Teprve za svérázné nakladatelské konjunktury na počátku 40. let začal D. svůj program rozšiřovat o beletristické knižnice. V této době vydal mj. 3 svazky Nerudových spisů, ilustrované převážně J. Bendou a ručně kolorované pod vedením H. Melicharové. K vyhraněnější vydavatelské koncepci se nakladatelství propracovalo až po druhé světové válce. – Ke kmenovým autorům patřili J. Hloušek a K. Šimůnek, kteří zde vydávali pohádky a povídky pro děti. D. uvedl také několik regionálních spisovatelů (J. Petrus, B. Pernica aj.). Ve 40. letech patřili ke spolupracovníkům D. nakladatelství P. Bojar a F. Hrubín. V souvislosti se zaměřením na literaturu pro děti a mládež spolupracoval A. D. i s poměrně širokým okruhem ilustrátorů a grafiků: Z. Burian, P. Černý, P. Dillinger, M. Endler, J. Fenclová, A. Herbenová, K. Hnilíčková, V. Jičínská, R. Klapač, V. Kovářík, F. Mervart, J. Pavlíček, A. Pospíšil, Z. Seidl (Seydl), M. Troup. – K nejznámějším edicím patřila *Knihovna národních klasiků* (1941–43, 7 sv.), v níž mj. vyšlo: J. Neruda: *Arabesky* (1941) + *Knihy básní* (1941) + *Povídky malostranské* (1941), F. Schulz: *Latinská babička* (1942), sb. *České balady, romance a legendy* (1943, ed. J. Hloušek). Jediný svazek nepřesáhl knižnice *Krásy v knize* (1946; Zpověď Archipoetova, přel. R. Mertlík) a *Věrní odkazu* (1946; A. Polavský: V boj). Prozaické prá-

ce zahrnovala edice *Žně* (1946, 4 sv.: J. Kloboučník: Deštivé léto, P. Gojawiczyńska: Děvčata z Novolipek, A. Kraus: Černá spravedlnost, M. Král: Člověk je sám). Pouze dva soubory drobnějších prací stačily vyjít v knižnici *Pestré knihy* (1946–47, zastoupení V. Jelínek, F. Mach, O. Pokladník, O. Srbová, Z. Šolle). *Věnce, knihy Mistrů* (1946–47, 2 sv.) měly přinášet přeloženou prózu (M. Gorkij: Zpověď, O. Kobyljanská: Země), *Zajímavé knihy* (1946–47, 2 sv.) práce původní (Z. Václavík: Jediná hvězda – domov, V. Boukal: Blázen veze pravdu v kufuru). V edici *Studium a škola (Řada duchovědná)* vyšly pouze Přehledné dějiny anglické literatury od J. Albrechta (1947), v *Kritické knihovně* jen studie K. Svobody *Dítě v slovesném umění* (1948). Nejrozsáhlejší byla edice *Oreb. Knižnice české mládeže* (1941–48, 28 sv.), zahrnující mj.: J. Neruda: Chtěl bych svítit lidstvu dál... (1941), J. Hloušek: Před hajným v lese všecko se třese (1946), J. Š. Kubín: Čarovná besídka (1944) + Hrozné chvíle (1946), J. Pecháček: Poslední prázdniny (1947), F. Marryat: Osadníci na dalekém západě (1947). Mládeži byly určeny i další beletristické edice *Život a dobrodružství* (1946–47, 5 sv., autoři A. Kraus, M. Paráček, Z. Václavík), *Milá edice dětská* (1946–47, 4 sv., autoři L. Autratová, P. Bojar aj.), *Květen, knihovna divčí četby* (1946–48, 5 sv.), obsahující knihy: J. Sekera: Kouzelné léto (1946), A. Kraus: Případ sestry Marie (1946), L. Jelínek: Děvčata z Příkré uličky (1948) aj., jakož i naučné knižnice *Hodiny vlastivědy* (1931–32, 10 sv.), *Sbírka školských příruček* (1936–47, 27 sv.), *České besedy* (1947–48, 8 sv.; pomůcky k různým školním pásmům a oslavám) aj.

KNIŽNICE. *Beletristické a literárněvědné:* Knihovna národních klasiků (1941–43); Oreb. Knižnice české mládeže (1941–48); Krása v knize (1946); Věrní odkazu (1946); *Žně* (1946); *Milá edice dětská* (1946–47); *Pestré knihy* (1946–47); *Věnce, knihy Mistrů* (1946–47); *Zajímavé knihy* (1946–47); *Život a dobrodružství* (1946–47); *Květen, knihovna divčí četby* (1946–48); *Studium a škola. Řada duchovědná* (1947); *Kritická knihovna* (1948). – *Ostatní:* *Hodiny vlastivědy* (1931–32); *Hodiny slohu* (1932–35); *Mimočítanková četba* (1935); *Obrana vlasti* (1936–37, 3 řady podle věkových stupňů); *Sbírka školských příruček* (1936–47); *Vlajky* (1937–38); *Co chci vědět* (1937–47); *Dědourkovy jazykové příručky* (1946–48); *České besedy* (1947–48); *Svět slovem i obrazem* (1948). ■ **SOUBORNÉ VYDÁNÍ:** M. S. Schwartz. ■ **Z OSTATNÍ PRODUKCE:** F. Probošt: *Dějiny Tře-*

bechovic (1915) + Dr. Jan Theobald Held (1935); K. Šimůnek: *U babičky při pohádce* (1920) + *U dědečka při pohádce* (1920) + *V domečku plném pohádek* (1920); F. S. Huml Čerchovský: *Devět let zdánlivě mrtvým* (1925) + *Z otrávených studánek a jiné intimní historky z manželského ráje* (1925); S. Král: *Na vraku manželství* (1934); V. J. Krýsa: *Důl Nelson* (1934); V. Kůrka: *Kořistníci našeho severu* (1935); sb. *Od Orebu* (1936, ed. F. Probošt); R. Cikhart: *Památce K. H. Máchy* (1936); T. E. Tisovský: *Alois Jirásek, jaký byl* (1936); F. Šíma: *Českomoravské motivy* (1937); sb. *Z českého humoru I, 2* (1944, ed. J. Hloušek); Z. Rón: *Zaří* (1944); M. Sedloň: *Máta peprná* (1944); J. Sekera: *Palmy tam nerostou* (1946). ■

BIBLIOGRAFIE: Měsíční zpravodaj 1935–38. ■ **LITERATURA:** K. Ouředníková: *Nakladatelství A. Dědourka v Třebchovicích pod Orebem* (diplom. práce, Katedra knihovnictví a vědeckých informací filoz. fakulty UK, 1973).

oh

Oskar Donath

* 14. 4. 1882 *Újezdec* u Přerova
† 20. 8. 1940 *Praha*

Česky a německy publikující literární a kulturní historik, překladatel. Zabýval se zejména účastí beletristů židovského původu na vývoji české literatury a problematikou židovství v naší kultuře. Autor učebnic češtiny pro německá gymnázia.

Otec, správce statku, zemřel v D. dětství, matka pak měla malý obchod na vesnici. D. vystudoval na vídeňské univerzitě slavistiku (žák V. Jagiče) a germanistiku, doktorát filozofie získal asi 1908 (disertace *Siegfried Kappes Leben und Wirken* – *Život a působení S. K.*). Od 1913 působil jako profesor na německém státním gymnáziu v Brně, od 1930 nebo 1931 na německém státním reálném gymnáziu na Malé Straně v Praze. Didaktiku češtiny na německých středních školách sám označil spolu s problematikou vztahů mezi židovstvím a českou literaturou za hlavní obory své činnosti. O českém židovství a o českých beletristech židech přednášel ve vědeckých aj. společnostech (Literárněhistorická společnost, velkolóže B'nai B'rith). Oženil se asi 1910 (otec jedné dcery). – Pohřben na novém židovském hřbitově na Olšanech.

Veškerá D. literárněvědná a kulturněhistorická odborná tvorba se vztahuje k českému židovství. Trvale se heuristicky a interpretačně

zabýval osobností S. Kappera, monograficky se většinou v časopiseckých studiích věnoval i jiným spisovatelům z Čech židovského původu (L. A. Frankl, V. Rakous), vztahu českých kulturních tvůrců k židovství (A. Jirásek, K. H. Mácha, T. G. Masaryk, J. Neruda) a zpodobňování života židů v české literatuře (např. pražského ghetta); jen zřídka se D. judaika netýkáji krásné literatury (např. stať o židovském pogromu v Praze 1389, o židovském dějepiscetví). Syntetickým dílem o českém literárním judaismu je dvojdílný spis *Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století*. Jedno z jeho dvou hlavních témat je látkoslovné (židovská tematika včetně motivů a látek starozákonních v dílech novodobé české literatury) a je v 1. díle doprovázeno i věcně utříděnou antologií z české poezie a prózy, druhé je osobnostní (spisovatelé židovského původu jako autoři české literatury). K tomu přistupují výklady o integračním procesu českých židů do české kultury, který je doložen zejména vývojovým obrazem českožidovské publicistiky směru jak asimilačního (od 1881), tak sionistického (od 1913), a přehled toho, jak představitelé české literatury pohlíželi na vztah mezi češtvím a židovstvím. Na rozdíl od cizích, časově souběžných prací, které zpracovávaly tutéž tematiku v jiných národních literaturách (např. v německé L. Geiger) a které mohly navazovat na dřívější bádání, D. takřka neměl možnost opřít se o jiný předchozí dílčí výzkum než o svůj. Tím spíše pak vyniká faktová a věcná zevrubnost sahající až po data z doby ukončení díla (1929). Stručnější německá verze 2. dílu s tit. *Jüdisches in der neuen tschechischen Literatur* (Židé a židovství v nové české literatuře) navíc obsahuje odkazy na německé překlady pojednávání českých literárních děl. Předmětem kulturněhistorické monografie *Böhmische Dorfjuden* (Čeští vesničtí židé) je obvyklý životní styl českých a moravských vesnických židů jednak sám o sobě, jednak v rozličné pojetém obrazu českých prozaiků 19. a 20. století. Výklad doprovází výběr ukázek této tvorby (V. Rakous, A. Mrštík, K. Klostermann, E. Vachek, J. Vrba, mimoto T. G. Masaryk a z německy psané prózy L. Kompert), které D. většinou i přeložil do němčiny; německou prózu do češtiny D. překládal ojediněle (čas. O. Jellinek). V odborných časopisech a v novinách referoval hlavně o beletristických a vědeckých dílech židovských autorů, o dějepisné a literárněhistorické literatuře judaistické, někdy i o německé

slavistice. Jeho zájem o osobnost Masarykovu souvisel i s tím, že Masaryk kdysi studoval na brněnském gymnáziu, kde D. působil a jehož historií se příležitostně zabýval. Odborně nebyly dosud zhodnoceny D. učebnice a příručky pro vyučování českému jazyku a literatuře na německých středních školách.

PŘÍSPĚVKY in: Archiv für slawische Philologie (Berlín od 1909; 1909 Siegfried Kappers Leben und Wirken, i sep.); B'nai B'rith, Měsíčník velkolóže pro československý stát (1928-37); Čes. revue (1925); sb. Festschrift zur Feier des 350 jährigen Bestandes des deutschen Staatsgymnasiums in Brünn (1928); Hickl's illustrierter jüdischer Volkskalender (Brno 1925 a 1926); Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslowakischen Republik (od 1931; 1931 Jüdisches in der neuen tschechischen Literatur, i sep.); Kalendář českožidovský (1926/27 až 1934/35); sb. Karel Hynek Mácha, osobnost, dílo, ohlas (red. A. Novák, 1937); Lidové noviny (1922-37, i překl.); Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums (Vratislav 1912); Ročenka Společnosti pro dějiny židů v Čsl. republice (1934; 1934 Siegfried Kapper, i sep.); Věstník židovských náboženských obcí (1948); Židovské zprávy (1930-39). ■ **KNIŽNĚ.** *Práce o literatuře:* Der tschechische Dichter Jan Neruda und sein Verhältnis zum Judentum (1922); Židé a židovství v české literatuře 19. století. Od K. H. Máchy do Jar. Vrchlického (1923); Böhmische Dorfjuden (1926, úvod S. Ehrmann); Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století, díl 2. Od Jar. Vrchlického do doby přítomné (1930). – *Učebnice a školní příručky:* Leitfaden der tschechischen Literaturgeschichte für die Oberklassen deutscher Mittelschulen (1920, s K. Federmannem); Tschechisches Lesebuch für die Oberklassen deutscher Mittelschulen (1921, s K. Federmannem); Kurzgefaßte Schulgrammatik der tschechischen Sprache für die Oberklassen deutscher Mittelschulen (1921, s K. Federmannem, přeprac. vyd. 1922); Die Zeitung im Querschnitt. Hilfsbuch der deutschen Konversation (1934, s K. Polákem, H. Siebenscheinem). – *Ostatní práce:* Aus Th. G. Masaryks Leben. Mit Proben aus seinen Werken (1920); Masaryk und das Judentum (1920); Masaryk a židovství (1931, s E. Rychnowským, F. Thiebergerem; t. r. i něm. verze s tit. Masaryk und das Judentum). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** Tschechische Novellen 1. Die humoristische Novelle im Vormärz: Langer, Rubeš, Tyl, Chocholoušek; 2. Die Dorfgeschichte: B. Němcová, Pohorská vesnice (Hölders Schulausgaben tschechischer Dichter und Schriftsteller, Liberec 1913). ■

LITERATURA: ● ref. Siegfried Kappers Leben und Wirken: J. P. (Polívka), ČČM 1909, s. 471; B. Vybiral, Přehled 7, 1908/09, s. 815 ●; J. Kabelík: ref. Tschechische Novellen 1, 2, MSIR 10, 1913/14, s. 280; ● ref. Židé a židovství v české literatuře 19. století: V.

Brtník, Venkov 5. 1. 1924; K. H. (Hikl), Naše doba 31, 1923/24, s. 506; A. Novák, ČČH 1923, s. 562 a LidN 23. 2. 1924 a Slavia 4, 1925/26, s. 418; J. Krejčí, Naše věda 7, 1925/26, s. 87 ●; an (A. Novák): ref. Böhmische Dorfjuden, LidN 23. 7. 1927; ● ref. Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století, d. 2: V. Brtník, Venkov 17. 1. 1930; J. Thon, NL 19. 1. 1930; P. Eisner, Prager Presse 30. 1. 1930; J. Krejčí, Naše věda 11, 1929/30, s. 196; A. Novák, LidN 4. 7. 1930 a ČČH 1930, s. 618; -pl (E. Rippl, dub.), Slawische Rundschau 1931, s. 121; O. Fischer, Slavia 9, 1930/31, s. 631 ●; ● ref. Siegfried Kapper: J. Thon, LidN 22. 10. 1934; J. J. (Janko), ČMF 21, 1934/ 35, s. 106 ●.

mo

Lída Durdíková

* 1. 4. 1899 *Smíchov* (Praha-S.)

† 8. 3. 1955 *Paříž* (Francie)

Autorka próz o životě tělesně postižené mládeže a umělekonaučných knih pro děti, překladatelka z ruštiny a němčiny.

Vl. jm. Ludmila D., knížky vydané ve Francii podepisovala Lida. – Otec byl lékařem ve Slavkově, od 1910 policejním a hasičským lékařem v Praze; z rodiny si D. odnesla zájem o sociální problematiku. Od 1914 pomáhala D. otci jako ošetřovatelka raněných vojáků. Od konce první svět. války, kdy se seznámila s ředitelem Jedličkova ústavu F. Bakulem, se intenzivně zabývala prací s tělesně postiženými dětmi. Když byl Bakule 1919 nucen Jedličkův ústav opustit pro neshody v otázkách hospodaření a metodiky výchovy, odešla D. s ním a stala se v jeho nově založeném ústavu sekretářkou. Od srpna do vánoc 1919 jezdila se čtyřmi chlapci (jedním z nich byl F. Filip, později proslulý autor dvoudílné knihy Bezruký Frantík píše o sobě, další pozdější ilustrátor jejich knih Rožanovský-Šarkán) s loutkovým divadlem po Čechách a Moravě, aby pomohli Bakulemu financovat ústav. Později se účastnila se sborem Bakulovi zpěváci, sestaveném z ústavních chovanců, četných zájezdů po republice i v cizině. 1930 se seznámila s francouzským knihkupcem, vydavatelem a redaktorem P. Faucherem (1898–1968) při jeho návštěvě Bakulova ústavu a 1931 se za něho provdala; od 1933 žila trvale v Paříži. Ve spolupráci s ním se pak podílela autorsky i redakčně na průkopnické umělekonaučné knižnici Albums du père Castor v nakladatelství

Flammarion. V knižnici ovlivněné českou pedagogikou, která v rozšířené podobě za vedení syna F. Fauchera (nar. 1932 Praha) vychází dodnes, uveřejnila D. 19 titulů, zejména o zvířatech. Některé z jejich textů vyšly i v Praze v obdobně nazvané knižnici Album strýčka Kastora v redakci učitele L. Hanuse. – K celoživotním přátelům D. patřili V. Nezval, F. Halas, J. Čep a Toyen.

D. začala psát již v době první světové války nejprve formou účelových záznamů a komentářů z prostředí Jedličkova ústavu. Za podpory F. Bakuleho, který brzy rozpoznal její talent i vztah k postiženým dětem a schopnost vcítit se do jejich psychiky, vykristalizovaly tyto juvenilní pokusy v impresionisticky laděné prozaické knihy, které dokumentují způsob života, myšlení a citění tělesně postižené mládeže. Jsou to drobné, vyzrálé stylizované črty s výstižnou charakteristikou a hlubokým psychologickým ponorem, s vyhrocenými, vtipnými pointami, které ve svém součtu podávají celistvý obraz svých hrdinů. Zatímco první dvě knihy jsou otevřeně dokumentární a autobiografické (*Šarkán* líčí život postiženého chlapce a jeho duševní a morální vyzrání, *Tuláci* zážitky autorky a čtyř chlapců na cestách s loutkovým divadlem), poslední knížka s touto tematikou *Děti zhaslých očí* se formou malých básní v próze zabývá především vnitřním světem hrdinky Kláry v konfrontaci s chápáním života a světa jejich prázdninových svěřenců, šesti slepých chlapců (1931 vyšel franc. překlad). V Paříži psala D. textovou část knížek pro mládež, vycházejících v edici Albums du père Castor. (Byly to umělekonaučné publikace, které mohli malí čtenáři sami dotvářet pomocí připojených omalováněk, vystřihováněk, skládaněk, diagramů, tabulek ap.) Její knížky o zvířatech tvořily vlastně básnický přírodopis; mají poutavý dynamický děj, obraznost je sladěna s realitou a vzdělávací a výchovná tendence není na úkor vypravěčského umění. Některé tyto texty vyšly později i česky, první z nich, *Včelí obec*, vznikla podstatnějším přepracováním francouzské verze. D. překlady z němčiny a ruštiny vyšly, kromě dvou knižních publikací, časopisecky; byly to studie o Tolstém od S. Zweiga a M. Gorkého a dále práce L. D. Trockého a K. D. Balmonta. V 50. letech přeložila do francouzštiny několik instruktivních knížek pro malé děti o počítání, psaní a kreslení od českého pedagoga L. Havránka.

ŠIFRA: L. D. ■ PŘÍSPĚVKY in: Kvart (1931, překl. L. D. Trockého); Nár. osvobození (1924); Právo lidu (1929, též příl. Večerníku PL O dětech a pro děti); Roj (1939); Rozpravy Aventina (1928, překl. S. Zweiga, M. Gorkého, K. D. Balmonta). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Šarkán (P 1921); Tuláci (P b. d., 1926); Děti zhaslých očí (P 1929); Zde se vraždí... (P 1934, výt. nezjišť.); (uměleckonaučná lit. pro ml.) Včelí obec (1937, s F. Bakulem); Čtverák malý veverčák (1939); Ušák-zajíček (1939); Skaf tuleň (1939); Medvěd Chloupek (1941). – *Překlady*: A. M. Kollontajeva: Cesta okřídleného Erosu (1925); V. V. Ivanov: Údolí Tba (1931). ■

LITERATURA: F. Bakule in L. D.: Šarkán (1921); Promyk (H. Sedláček): ref. Šarkán, Čes. učitel 25, 1921/22, příl. Školské reformy 3, 1921/22, s.86; P. S. (Sula): ref. Tuláci, NO 4. 2. 1927 (příl. Výchova a škola); D. Morkovin: ref. Šarkán (3. vyd.), Děti zhaslých očí, Studentský časopis 9, 1929/30, s. 171; V. F. S. (Suk): ref. Šarkán (3. vyd.), Tuláci, Děti zhaslých očí, Úhor 1930, s. 215; ● ref. Děti zhaslých očí: A. P., Signál 2, 1929/30, č. 15; P. S. (Sula), NO 15. a 22. 1. 1930; J. Staněk, LidN 16. 3. 1930; J. Knap: Ženská literární tvorba, Venkov 18. 3. 1930; fk (F. Kocourek), LidN 11. 12. 1931 (o franc. překl.) ●; J. Ogoun: Alba otce Kastora, Úhor 1936, s. 69 + Alba otce Kastora a Hostáňovy vlastivědné příručky, Úhor 1937, s. 29; J. Weil: Naše krajanka Lída, LitN 10, 1937/38, č. 4; ● ref. Včelí obec: J. Hloušek, Úhor 1937, s. 174; F. Bakule, Úhor 1938, s. 141 ●; D. Filip: ref. Čtverák malý veverčák, Ušák-zajíček, Úhor 1939, s. 168; M. Majerová: ref. Čtverák malý veverčák, Ušák-zajíček, Skaf tuleň, LidN 22. 12. 1939; L. Zbraslavská: ref. Skaf tuleň, Úhor 1940, s. 11; J. Hloušek: ref. Medvěd Chloupek, Úhor 1941, s. 90; V. Justl in V. Holan: Bagately (Sebrané spisy sv. 11, 1988, s. 340).

sm

Antonín Fencel

* 28. 12. 1881 *Nusle* (Praha-N.)

† 9. 11. 1952 *Praha*

Divadelní podnikatel a režisér; autor veršovaných dramát s legendárními náměty, veseloher, frašek a dramatizací populárních prozaických děl. V souvislosti se svým divadelním působením pěstoval od dvacátých let hlavně žánr operety s revuálními prvky.

V Praze studoval na gymnáziu, pak složil stát. zkoušku z těsnopisu a vyučoval ho na pražských školách. Přitom se intenzivně věnoval ochotnickému divadlu a 1904 vydával vlastním nákladem humoristicko-satirický divadelní měsíčník *S prken a prkének*. 1906 se stal členem divadelní společnosti V. J. Suka, 1907–08 byl

režisérem a hercem Východočeské společnosti, pak krátce působil u společnosti J. Blažka. 1909–13 byl vrchním režisérem (později i ředitelem) Švandova divadla na Smíchově, 1913–14 ředitelem a režisérem činohry Národního divadla v Brně, 1914–16 znovu vedl Švandovo divadlo, pak zřídil vlastní scénu v Karlíně, krátce byl též ředitelem společnosti Česká činohra. Působil i v počátcích českého filmu jako herec, režisér a zejména podnikatel (1916–17 točil filmy pro společnost Lucernafilm, 1917 založil vlastní společnost Pragafilm). 1918 podnikl přednáškový zájezd do USA (o čs. odboji), po návratu řídil přírodní divadlo v Šarce, které založil už před válkou. 1922–23 byl ředitelem Revoluční scény (zde uváděl i první své dramatizace Švejka). 1923 najal a 1924 koupil smíchovskou Arénu, v níž provozoval až do 1934, kdy byla z bezpečnostních důvodů uzavřena, zejména revuální a operetní představení, většinou též na vlastní texty. Od 1927 spravoval i Varieté v Karlíně, 1935–36 si pronajal divadlo U Nováků ve Vodičkově ul. (pod názvem Novoměstské divadlo), 1937 byl spolureditelem Švandova divadla, 1938 si pronajal Varieté, nakonec byl 1942–44 ředitelem Zemského divadla v Brně.

Po nenáročných začátcích (studentská aktovka *Muže!*) se F. před první světovou válkou pokusil o umělecky exponovanější práci, básnické drama ve verších, aktualizující tradiční literární látky směrem k moralizujícímu podoběnství. Námětem mu byl novozákonní příběh o Jidášově zradě (*Jidáš Iskariotský*), který F. pointoval závěrečnou oslavou všeobecného odpuštění, smíru a lásky; zpracoval ho v podobě proveditelné činoherní opery – s předzpěvem, sborovými scénami, pasážemi charakteru árií atd. (zkrácený text se po letech libretem opery R. Zamrzly). Mnohotvárnější byla svou dramatickou stavbou i veršovou strukturou (vedle nerýmovaného pětistopého jambu v poetických a filozofujících promluvách kratší rýmovaný verš pro řeč vedlejších postav o věcech všedního dne) „fantastická hra“ *Golem*, v níž F. předvedl populární pražskou pověst o oživeném hliněném obrově jako vzpouru hmoty, ohlupující člověka, proti rozumu; v konfliktu nakonec vítězí lidská moudrost. S veršovanými dramaty souvisel i F. záměr nahradit Sládkovy překlady Shakespeara novým tlumočením, jež by adekvátněji splňovalo požadavky jevištní řeči a nestíralo jazykovou mnohotvárnost dialogu

předlohy. F. podpořil svůj původně široce koncipovaný plán, který však skončil už u prvního pokusu (Benátský kupec), i teoretizující úvahou o zásadách tlumočení Shakespearových her, později též historickými studiemi o jejich osudech na českém divadle. Většího ohlasu dosáhl F. obratnými dramatizacemi známých prozaických děl (Jiráskovi Psohlavci, Haškův Švejk), které byly ve své době velmi populární a po léta se hrály, a to zejména ve vlastních F. úpravách usnadňujících jejich scénickou proveditelnost u kočujících společností a divadelních ochotníků. Divadelní podnikání vedlo F. po 1918 k psaní nejrůznějších textů (většinu jich podepisoval cizokrajně znějícími pseudonymy a někdy vydával i za překlady), kterými chtěl zajistit úspěšný a finančně výnosný repertoár svých scén. Po sentimentální hře *Kvítek prerie*, demonstující příběhem, jehož hrdiny jsou mj. citově ryzí Indiánka a její ušlechtilí druhové, čestný bílý farmář a bodré černošské služebnictvo, ideál bratrství lidských ras, psal aktovky a bujně situační frašky (*Půjč mi svůj byt!*) založené na komice nedorozumění, převleků, záměn postav aj. Po 1923 postupně u F. nabývala vrchu forma operety s rozvinutými revuálními prvky (*Evropa o nás ví*, *Ta pražská děvčátka*, *Veličenstvo v plavkách*), vycházející vstříc pražskému lokálpatriotismu a vkusu arénního publika. V těchto textech zachovával F. podstatná charakterizační, dějová i kompoziční schémata žánru (ustálené typy postav, tři dvojice v závěru, hlavní píseň, podle níž je často volen titul hry atd.); děj situoval do divácky atraktivních prostředí českých i cizích, často se v jedné hře střídajících a prolínajících (svět divadla, luxusních lázní, dívčích penzionátů, vznešených pánšských klubů, trampských osad, apačského podsvětí, velkoměstské periferie atd.), a včleňoval do něho dobově aktuální sociální a politické reálie (*Bez košile*, *Trampské milování* aj.). – Ve 30. letech F. napsal na podkladě lidových vánočních her a koled hru pro mládež *Koleda*; v závěru své činnosti vydal knihu úvah *Divadelník o divadle*, v níž chtěl svými celoživotními zkušenostmi praktika přispět k reorganizaci českého divadla po květnu 1945 a k přípravě nového divadelního zákona.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jules (Jul.) Armand, Lenz, M. E. Selfby, R. Lenoir (též Lenoir, Lenois); A. F. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis pro moderní filologii (1937–38, První české překlady ze Shakespeara); Divadelní listy. Meziaktní list Karlínského diva-

dla (1916–17); Meziaktí smíchovských divadel (1909–15); Divadelní věstník (Brno, 1913–14); sb. Pro veselé večery 1 (1930, aktovka Výborová schůze ochotnické jednoty „Každýněcoprovlast“); S prken a prkének (1904, mj. aktovka Magneta); Světozor (1916, Shakespeare v Čechách); V. O. S. A. Veřejná obrana smíchovské Arény (1934); Zrcadlo. Divadelní, společenský a literární týdeník (1930, mj. výstupy a aktovky). ■ KNIŽNĚ. *Dramatické texty a práce o divadle*: Muže! (D 1902, i prem.); Golem (D 1916); Nové překlady Shakespeareových dramát (stať, b. d., 1916); Psohlavci (D 1920, prem. 1921, podle A. Jirásky); Kvítek prerie (D 1921, i prem. s tit. Rudoška Innonoši, pseud. M. E. Selfby); Panna, která řekla: Ano! (D b. d., 1926, pseud. Jul. Armand, s J. Baldou, E. Brožíkem); Jidáš Iškariotský (D b. d., 1930, prem. činoherního provedení 1907, prem. opery 1930, hudba R. Zamrzla); Divadelník o divadle. Živé slovo (úvaha, 1945); Dobrý voják Švejk (D b. d., 1947, podle J. Hašky). – *Překlad*: W. Shakespeare: Benátský kupec (1916). – *Ostatní práce*: Snadno pochopitelný návod, dle něhož možno se naučiti těsnopisu za 50 hodin (1906). ■ SCÉNICKY. *Divadelní hry a libreta revuí* (v některých případech též rozmnož. v divadelních agenturách): Evropa o nás ví (1923); Mars o nás ví (1924); O čem ženy sní (1924); Praho, pozor! (1924); Svět bez závoje (1924); Ta pražská děvčátka (1924); Tvé rty, ach líbají (1924); Ty vltavské vrbičky (1924); Praha se směje (1925); To svět neviděl (1925); Už je to tu! (1925); Ach já, ta je! (1925); Ono to klouže (1925); Ze všech nejkrásnější (1926); Co chcete víc? (1926); My roztočíme svět (1926); Praho, je máj (1926); Jak je vám, Pražáci? (1927); Jeje, to hřeje! (1927); Po Praze se šeptá (1927); To každý rád (1927); To se ví ! (1927); Kdy, kde a jak (1928); U nás je ráj (1928); Psst... , mezi námi (1928); Chlapec pro všechno (1929); To je, páni, od koupání (1929); Veličenstvo v plavkách (1930); Račte do ráje (1930); Trampské milování (1931); Jak se dělá milión (1931); Teď zase my (1931); U Svatého Antonička (1932, s jinými); Barevní lidé (1932); Jen jednu noc (1932); Marina (1933); Milování bez ustání (1933); Však my se dočkáme (1935); To není každý den (1935); Koleda (pro ml., 1935, hudba V. Roubínek); – (b. d.): Bez košile (s J. Vrbským, J. Grygarem); Já půl – ty půl; Jen do toho!; Návštěva v posteli aneb Půjč mi svůj byt!; To je to... ! ■ REDIGOVAL časopisy: S prken a prkének (1904), Meziaktí smíchovských divadel (1910–12, 1914–15), Divadelní věstník (Brno, 1913–14, s F. Lacinou), Divadelní listy. Meziaktní list Karlínského divadla (1916–17), Zrcadlo. Divadelní, společenský a literární týdeník (1930, an.), V. O. S. A. Veřejná obrana smíchovské Arény (1934). ■

LITERATURA: jp: Sedmdesát let českého herce, LD 28. 12. 1951; bs: (B. Slavík): Rozloučení s A. F., LD 14. 11. 1952; L. Bartošek in: Náš film (1985); E. Armandová: U Vltavy stála Aréna (vzpomínky dcery A. F., nepublikovaný rkp.).

T. R. Field

* 23. 4. 1891 *Praha*† 4. 8. 1969 *Praha*

Satirický a epigramatický básník, autor fantaskně filozofických prozaických textů, charakteristický mystifikačními sklony a groteskní slovo tvorbou.

VI. jm. Theodor Adalbert Rosenfeld, od 1923 Bohdan Vojtěch Šumavanský; ojedinele se podepisoval též Bohdan Šumavanský nebo kombinací vlastního jména a stálého pseudonymu Bohdan Šumavanský (T. R. Field). – Deváté dítě a pohrobek pražského německého lékaře, po otci vnuk rabína ze slovenského Hlohovce. Dětství prožil s matkou v Domažlicích (odtud volba nového vlastního jména Šumavanský), do školy začal chodit v Praze. Studoval na gymnázium v Londýnské ul., pak na Československé obchodní akademii, po maturitě (1911) strávil rok v Anglii. 1914 vypomáhal jako zemědělský dělník v Radíči u Sedlčan, 1915 byl krátce nájemcem vinárny Taverna v Praze-Smíchově, 1916 přístavním dělníkem na Vltavě. T. r. se oženil, v srpnu narukoval a odjel s armádou do Uher, ale už od září byl ošetřován na očním oddělení vojenské nemocnice v Temešváru (od dětství trpěl očním neduhem, na jedno oko byl takřka slepý) a pak superarbitrován. 1917 pracoval jako kancelářský pomocník na pražském místodržitelství, poté několik let jako profesor angličtiny na jazykové škole Polyglotta; i jeho pozdější zaměstnání souvisela s jeho znalostí jazyků (korektor ve Státní tiskárně, překladatel v pražské pobočce zaoceánské námořní společnosti Cunard Line, příležitostný překladatel zejm. odborných textů, znovu profesor angličtiny). Během protektorátu získal slovenské státní občanství, několikrát byl vyslýchán gestapem. Po ovdovění 1947 se znovu oženil 1949. V 50. letech, kdy velmi sporadicky publikoval jen v časopisech, byl finančně podporován Svazem čs. spisovatelů, zpočátku i ministrem Z. Nejedlým. Pohřben byl na vinohradském hřbitově.

Poměrně rozsáhlé básnické dílo F. je převážně nezveřejněné, zčásti pravděpodobně i nezvěstné či ztracené. Nejstarším svědectvím jeho literární aktivity je rukopis *Prakršno* (asi z 1914), už s projevy svérázně hravé a fantaskní slovo tvorbou, ale i s tématem později bohatě rozvinutého světa Krhútů a boha Lomikela. Tato humorná a mystifikační tvorba byla kromě ně-

kolika drobných pozdějších záznamů rozvíjena převážně ústně v kruhu F. přátel a inspirovala o mnoho let později celé „krhútské hnutí“, literárně i scénicky zpracovávané E. Hrychem. F. epigramatická činnost, zčásti blízká nonsensové tradici limericku na jedné straně a Morgensternově poezii na straně druhé, je obsahem jeho prvotiny *Kosočtverce na ohradách*, jejíž samostatná část *Literární zádrhel* vyšla předtím časopisecky v Trnu. V této linii pokračovaly i další sbírky *Kruhy pod očima* a *Lomikel na dlásnech*, v nichž se objevil i náznak sociální noty a nostalgie z osobní tragiky. V předválečném období však vznikla i řada dalších satirických básní, zčásti otištěných v posmrtném výboru *Lomikel a jiné zádrhly* (který teprve umožnil učinit si reálnou představu o F. tvůrčí osobnosti), zčásti pro obsčennost nepublikovaných (*Balada o čac-kém Výhoňovi a sličném Buziáškově*). Divadelní hru *Cestujíc s varhanama* považoval autor za ztracenou už ve 30. letech. Po válce F. marně uvažoval o vydání dalších sbírek. K určité literární rehabilitaci jeho tvorby došlo až v 60. letech jednak skrovnou publikační činností, jednak využitím fieldovské inspirace v Hrychově Krhútské kronice (oboji v čas. Plamen). Pod dojmem Hrychových textů vrátil se F. k původnímu Prakršnu a pod tímto názvem napsal 1966 několik souvislých fantaskně filozofických textů, v nichž mj. uváděl na pravou míru souvislost Krhútské kroniky se svým vlastním dílem. Podle dochované pozůstalosti lze soudit, že v 50. letech zamýšlel F. završit cyklus edice Lomikel (obsahující dosud tři tiskem vydané sbírky) knihou Jiskérky z koutečku Země, zahrnující tvorbu zhruba do poloviny 50. let; další cykly z té doby nesou názvy Šídlo v pytli, Na suchary buchary, Jedovaté peroxidy, Chodské žalňičky, Vyzpomeno na Fieldiana aj. V 60. letech se chystal napsat vaudeville Pod střechou klobouku, z něhož se dochovaly jen texty několika písní. – V 30. letech F. údajně přeložil dvacet duchovních zpěvů amerických plantážních černochů.

ŠIFRA: Fld. (Trn). ■ PŘÍSPĚVKY in: Básnický almanach (1953); Divoké víno (1968); Nový život (1952); Plamen (1962, 1968); Trn (1929). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kosočtverce na ohradách (BB 1930); Kruhy pod očima (BB 1933); Lomikel na dlásnech (BB 1937); – posmrtně: Lomikel a jiné zádrhly (výbor z tištěného i rukopisného díla, 1989, ed. P. Kovářík). ■

LITERATURA: ● ref. Kosočtverce na ohradách: V. Palivec, Náměstí 1930, č. 1; H. J. (Jelínek), Lumír 57, 1930/31, s. 332 ●; E. Hrych in Krhútská kronika

(1967); E. Hrych, P. Hanuš, P. Pujman, R. Krátký in *Divoké víno* 1968, s. 50, 76; V. a O. Neff in *Večery u krbu* (1986, s. 36); P. Kovařík: *Lomikel a jiné zádrhele*, *Listy Klubu přátel poezie*, léto 1988; J. Holoubek: *Lomikel, Prákršno a jiné zádrhele* (rozhovor s P. Kovaříkem), *Kmen* 1989, č. 3; P. Kovařík in *T. R. F.: Lomikel a jiné zádrhele* (1989).

pko

Josef Bohuslav Foerster

* 30. 12. 1859 *Praha*

† 29. 5. 1951 *Vestec* u Staré Boleslavi

Hudební skladatel, jedna ze zakladatelských osobností moderní české hudby. Autor drobných lyricky a meditativně zaměřených próz, vzpomínek, memoárových portrétů, filozofujících esejů o umění a libret; hudební kritik.

VI. jm. Josef F. – Pocházel z rozvětvené učitelské a hudebnické rodiny. Otec Josef F. (1833–1907), varhaník a komponista chrámových skladeb, profesor harmonie na pražské konzervatoři, ředitel kůru u Sv. Vojtěcha a nakonec u Sv. Víta, proslul jako reformátor církevní hudby a autor příručky *Nauka o harmonii* (1887); bratr Viktor F. (1867–1915), rovněž hudebně nadaný, se stal malířem (uplatnil se zejm. v oboru mozaiky). – Po základní škole v Amerlingově Budči navštěvoval F. malostranské gymnázium (1871/72), pak reálné gymnázium ve Spálené ul. a od 1875 vyšší reálku v Žitné ul. Po maturitě (1878) byl rok zapsán na německé technice v Praze (chemie), přitom navštěvoval přednášky na filoz. fakultě (zejm. J. Durdík, O. Hostinský) a hodiny teorie na varhanické škole, kterou pak 1879–81 absolvoval jako řádný posluchač; 1882 vykonal státní zkoušku hudební a stal se varhaníkem u Sv. Vojtěcha, 1889 regenschorim u P. Marie Sněžné na Novém Městě (zároveň učil hudební výchovu na malostranském gymnázium). Od 1884 byl stálým hudebním referentem *Nár. listů*. 1888 se oženil s přední sopranistkou *Nár. divadla Bertou Lautererovou* (1869–1936), s níž 1893 odešel do Hamburku, kde byla angažována v opeře. Vedle intenzivní skladatelské činnosti vyučoval F. v Hamburku hudební teorii, později klavírní hru na soukromé konzervatoři a byl hudebním kritikem několika tamějších listů (do *Nár. listů* dále přispíval hudebními referáty a zprávami); navázal zde

tvůrčí přátelství s G. Mahlerem, tehdy dirigentem hamburské opery. 1903–18 žil F. ve Vídni (jeho žena byla 1901–13 členkou *Dvorní opery*), kde působil jako profesor hudební teorie na *Neues Wiener Konservatorium* a od 1910 jako stálý hudební referent *Die Zeit*. Podílel se i na krajanském tisku a byl vídeňským dopisovatelem listu *Den*. Po skončení války se vrátil do Prahy, 1919 byl jmenován profesorem kompozice na *Státní konzervatoři hudby*, 1922–30 na její mistrovské škole (několikrát byl jejím rektorem). F. postavení kulturní autority národního významu vyjadřovala řada veřejných poct, mj. 1919 čestný doktorát *UK*, 1931–38 funkce prezidenta *ČAVU* a 1945 titul národní umělec. V roce jeho šedesátin byla založena *Foerstrova společnost*, mj. s programem pečovat o provádění, studium a vydávání F. díla. – Pohřben byl na *Olšanských hřbitovech*.

F. osobnost charakterizuje všestranné umělecké nadání. Vedle hudby, v níž se realizoval především, tíhl k literárnímu a dokonce i k výtvornému projevu (jeho intimně pojaté krajomalby překračovaly někdy hranice diletantismu). Hudební a slovesná složka se v jeho díle prolínala: vlastní skladby provázel esejistickými výklady, k většině oper si psal sám libreta; význam slovesné složky dosvědčuje i dominantní postavení vokální tvorby v jeho díle. Přesvědčení o souvislosti všech oblastí umění i o jednotě jejich estetiky je filozoficky zakotveno ve F. křesťanském chápání života a teistickém výkladu světa. Jeho v podstatě spiritualistické pojetí umění zdůrazňuje emocionální základ vši tvorby, kterou považuje především za akt lásky a která – povznášejíc lidskou citovost – vede za omezenou hmotnost světa do oblasti ducha a duše; na rozdíl od vědy, založené na rozumu, je umění schopno obsáhnout svět v jeho podstatě a stát se pro člověka prostředníkem božství (*Umění a jeho etická moc*). Slovesný projev má u F. významné postavení proto, že v něm lze artikulovat pojetí života jednoznačněji než v tónovém materiálu hudby. Stálým rysem všech F. literárních prací je proto vyhraněná meditativní orientace. Po mladistvých verších, které byly spíš příležitostnými soukromými projevy, začal se F. slovesně vyjadřovat v 80. letech jako hudební kritik (soustavně pak od 1884 v *Nár. listech*); pozornost a ohlas vyvolaly zejména jeho kritické soudy o hudebním repertoáru *Nár. divadla*, odmítání verismu a boj za docenění B. Smetany. Odborně fundované hudební

rozbory i informativní referáty, které F. psal téměř celý život, přitom neustále tíhly k úvaze obecnějšího estetického nebo filozofického zaměření a sugestivní stylizací soudu k formě eseje o umění. Za pobytu v cizině se F. poprvé projevil jako beletrista, zpočátku ve spojení s hudební tvorbou. Veden úsilím o uměleckou celistvost díla začal psát libreta pro své opery. V 90. letech vzniklo podle dramatu G. Preissové Gazdina roba veršované libreto k opeře *Eva*; F. v něm zachoval osnovu původního dramatického děje i krajový kolorit, povzněl však tragický konflikt do symbolicky zduchovělé roviny: hrdinčina smrt vyznívá jako vykoupení kajícnice, před níž se otevírá lepší svět. Další práce, které vycházely již z původních námětů (do prostředí umělců situovaná libreta *Nepřemožení* a *Srdce*) nebo volně parafrázovaly literární motivy (z L. N. Tolstého v libretu k opeře *Bloud*, venkovské pohádky o chudých lidech), byly ovlivněny poetikou symbolistického dramatu. Společným, pro F. příznačným tématem tohoto operního triptychu je hledání pravé podoby lásky, která je představována jako symbol bytostné touhy člověka po kráse a ideálu. Nejcharakterističtější složkou F. literárního díla, která už není bezprostředně vázána na jeho hudební profesi, jsou drobné, žánrově synkretizující prózy na hranici lyrické črty, obrázku založeného na vzpomínce, meditace o umění a memoárového portrétu. Všechny v podstatě vycházejí ze zdůrazněné lyrické situace, z autorova subjektivního dojmu (velmi často silně vizuálního), vedou k obecnější úvaze o životě a dospívají – i častým uváděním mot z filozofů a básníků – k meditativnímu vyznění. Z próz, které příležitostně psal a také uveřejňoval v časopisech, byly sestavovány knihy, buď editorem (*Stůl života*), nebo později samotným F.; tyto celky, zachovávající charakteristické žánrové mísení, tíhnou jednou víc k pólu lyrické črty a básně v próze (*Řecká váza*), jindy k filozofické meditaci a esejí o umění (*Stopy v písku času*). Charakter drobných, na subjektivním zážitku založených a v úvahu vyhrocených próz mají F. memoárové knihy (*Poutník*, *Poutníkovy cesty*, *Poutník v Hamburku*, *Poutník v cizině*), jejichž významovou celistvost signalizuje titulní máchovský motiv poutníka. F. v nich evokoval ovzduší svého dětství a mládí v hudebnické, křesťanským duchem prostoupené rodině a zachytil formování uměleckého a životního postoje v prostředí Prahy 70. a 80. let, později dojmy a zkušenosti z dlouholetého pů-

sobení v cizině. Prostřednictvím osobní vzpomínky, v jejímž základu často leží drobný živý postřeh, podávají F. paměti i mnoho výstízných lidských a uměleckých charakteristik, zejména postav ze světa hudby, s nimiž se F. setkal; zvláštní místo mezi nimi náleží F. uměleckému druhu z dob hamburského pobytu G. Mahlerovi.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Essex, Felix Triste, Grif-fith; -r, -rs., -ter. ■ PŘÍSPĚVKY in: *Blätter für Musik* (Gotha); sb. *Co daly naše země Evropě a lidstvu* (1939); *Čtème* (1942); *Čtvrtá výr. zpráva Městské hudební školy Plzeň* (1924); *Dalibor* (od 1884); *Den* (od 1908, hud. ref. a FF z Vídně); *Die Zeit* (Videň, od 1910); *Dělnická osvěta* (1920–21); *ELK* (1939); *Hamburger Freie Presse* (od 1894, hud. ref.); *Hamburger Nachrichten* (90. léta); *Hudební revue* (1908–09); *Lid. noviny* (1929 ukázky z paměti, 1936 ukázka z libreta *Bloud*); *Lipa* (1917–19; 1917 stať *Opereta*); *Lumír* (1911); *Merker* (Videň); *Musik* (Berlín); *Nár. listy* (1884–93 pravidelný hud. ref., pak do 1908); *Nár. osvobození* (1929, 1933); *Nár. politika* (1930); *Neue Hamburger Zeitung* (90. léta); *Památník k 10. výročí činnosti PSMU* (1913); *Politik* (1903–09); *Prager Presse* (1939 vzpomínky); *Ročenka Vídeňské matice pro rok 1912 „Ze staré i nové Vídně“*; *Rodinný kalendář hudební a divadelní pro rok 1913* (Videň); *Signale für die musikalische Welt* (Lipsko); *Smetana*; *Svědění* (Videň); *Světobzor* (1881–84, hud. ref.); *Ton und Wort* (Videň); *Tribuna* (1923); sb. *Ve službách české kultury* (Videň 1914); *Venkov* (25. 12. 1927 *Prameny sel-ských prvků v mém díle*); *Vídeňské ilustrované noviny* (1918); *Vídeňský deník* (1910); *Vídeňský národní kalendář* (1909–15); *Výr. zpráva čes. státní realky v Praze II* (Ječná ul.) (1923/24); *Wiener Musik-Zeitung*. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie, libreto, úvahy o umění*: Edvard Hagerup Grieg (E 1890 ← *Dalibor* 1884); *Eva* (libreto podle hry G. Preissové Gazdina roba, 1899; krit. vyd. 1954, ed. Z. Culka); *Vzkříšení Lazara* (analýza oratoria, 1903); *Nepřemožení* (libreto, 1918); *Stůl života* (PP, EE 1920, ed. Jindř. Květ); *Srdce* (libreto, 1923); *Stopy v písku času* (PP 1928); *O Smetanovi* (1929 ← *Nár. listy* 1884–93, ed. J. Bartoš); *Poutník* (memoáry, 1929); *Zápisník hudebníkův* (EE 1929); *Řecká váza* (PP 1931); *Poutníkovy cesty 1* (memoáry, 1932); *Tři projevy* (EE 1934); *Bloud* (libreto na motivy povídky L. N. Tolstého *Dva starci*, 1936); *Poutník v Hamburku* (memoáry, 1938); *Umění a jeho etická moc* (E 1941); *Co život dal* (PP, EE 1942; obs. mj. *Řecká váza*); *Poutník* (1942, obs. *Poutník*, *Poutníkovy cesty 1*); *Dvě kapitoly pro zpěváky* (1945 ← *Děln. osvěta* 1920–21, ed. J. Fiala); *Poutník v cizině* (memoáry, 1947; obs. *Poutník v Hamburku* s tit. *Hamburk a nově oddíl Vídeň 1903–1918*). – *Souborné vydání*: *Souborné vydání literárních prací J. B. F.* (nakl. B. M. Klika, 1920, 1 sv., ed. J. Květ). ■ KORESPONDENCE: A. Rektorys: Z dopisů J. B. F. Z. Nejedlé-

mu, Smetana 2, 1937/38, s. 68; O. Fric: J. B. F. a Kroměříž (J. Zmeškalovi z 1939–43), Smetana 1945, s. 1, 18; B. Štědroň: J. B. F. a Morava (mor. hudebníkům a hud. spolkům z 1904–44; 1947). ■ REDIGOVAL časopis: Hudba (1920). ■

BIBLIOGRAFIE (jen lit. dílo): O. Fric: Literatura o J. B. F. (obs. i soupis F. knižně vydaných slovesných prací a korespondence), sb. J. B. F. (1949). ■ LITERATURA: Z. Nejedlý: J. B. F. (1910); J. Bartoš: J. B. F. (1923); Památník Foerstrův (1929, red. A. Rektorys; obs. mj. Z. Nejedlý: J. B. F. sub specie aeterni, J. Bartoš: F. referentská činnost v Nár. listech 1884–93, M. Očadlík: F. koncepce melodramu, J. Plavec: K otázce náboženskosti díla Fibichova a J. B. Foerstrova); Foerstrova čítanka (1939, ed. J. Bartoš); A. Pražák: F. slovesné umění (1940); J. Ráček: Srdce. F. dílo lásky a bolesti (1940); J. Seidl: J. B. F. (1948); F. Pala: J. B. F., pěvec české lásky (Kroměříž 1948); sb. J. B. F. (1949, obs. mj. J. Bartoš: Z kořene kantorského, F. Pala: F. opery, A. Pražák: F. slovesný projev, V. Nikodém: J. B. F. – krajinář); B. Němečková-Hofmanová: J. B. F. – mistr slovesného umění (disertace filoz. fák. UK Praha, 1950); F. Pala: J. B. F. (1962); – zvl. čísla čas. věnovaná J. B. F.: Hudba 1, 1919/20, č. 2–4; Národní a Stavovské divadlo 7, 1929/30, č. 19/20; Česká hudba 37, 1933/35, č. 18/19. ■● ref. Eva: Hda (F. Hejda), Světlozor 33, 1898/99, s. 107; ff, Zlatá Praha 16, 1898/99, s. 132 ●; F. Balej: O F. češství, Hudba 1, 1919/20; F. Pujman: Mystikova cesta, in Osudnice lásky (1920); ● ref. Stůl života: V. Zelinka, Zlatá Praha 37, 1919/20, s. 355; -k, LidN 26. 10. 1920; -vh- (M. Hýsek), Kmen 4, 1920/21, s. 419; E. A. (Axman), Zvon 21, 1920/21, s. 406 ●; V. Zelinka: Básník a skladatel, Zlatá Praha 1922, s. 214; F. Pala: ref. Srdce, Smetana 1923, s. 110, i sep. 1924; J. Bartoš: J. B. F. a J. V. Sládek, Listy Hudební matice 1922, s. 53; K. J. Beneš: Příspěvek k otázce F. operních textů, Sborník prací k 50. nar. prof. dr. Z. Nejedlého 1878–1928 (1928); ● ref. Stopy v písku času: B. T. (Taraba), Nové Čechy 12, 1928/29, s. 136; A. N. (Novák), LidN 26. 1. 1929 ●● ref. Poutník: -k, LidN 29. 12. 1929; an., LitN 1929, č. 23; M. O. (Očadlík), NO 29. 12. 1929; Š. Jež, Lumír 56, 1929/30, s. 559; J. Bartoš, RA 5, 1929/30, s. 186 ●; J. Dostál: J. B. F., Lumír 56, 1929/30, s. 113; V. Závada: Rozhovor s dr. J. B. F., RA 7, 1931/32, s. 145; ● ref. Řecká váza: Š. Jež, Lumír 58, 1931/32, s. 244; Nk. (B. Novák), RA 7, 1931/32, s. 175; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 642 ●● ref. Poutníkovy cesty: J. Bartoš, RA 7, 1931/32, s. 193; -och- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 585 ●; H. Doležil: Dramatické dílo J. B. F., Nár. a Stavovské divadlo 12, 1934/35, č. 6; K. J. (Juda): ref. Tři projevy, Střední škola 15, 1934/35, s. 46; J. Bartoš: F. a slovesné umění, Hudební výchova 1935, s. 10, 31, 49; M. Očadlík: J. B. F. a literatura, ELK 1938, č. 6; ● ref. Poutník v Hamburku: -k, LidN 3. 4. 1939; p., LitN 1939, s. 54; jb. (J. Bartoš), Nár. práce 12. 3. 1939; O. Šourek, Venkov 1., 3. a 15. 4. 1939; K. Toman, Čtete 2, 1939/40, č. 1, 2 ●;

G. Černušák: J. B. F., LidN 30. 12. 1939; M. Očadlík: F. češství, LitN 1940, s. 19; jb. (J. Bartoš): J. B. F. spisovatelem, Nár. práce 17. 1. 1940; ● ref. Co život dal: B. Štědroň, LidN 1. 7. 1942; jb. (J. Bartoš), Nár. práce 21. 6. 1942; Z. Němec, Venkov 7. 6. 1942 ●; C. Sychra: Metoda literární práce J. B. F. v prostředí duchovní hudby, Umělec 1945, s. 114, 130; J. Dostál: ref. Poutník v cizině, KM 1948, s. 100.

II

Fringilla

* 31. 7. 1884 *Malín* u Kutné Hory
† 19. 8. 1955 *Praha*

Autorka dívčích a ženských románů a knih pro děti, publicistka, překladatelka z němčiny.

VI. jm. Božena Zedníková, provd. Čížková. Všechny knižní práce podepisovala pseud. Fringilla (lat. pěnkava). – Dětství prožila na velkostatku rodičů v Malíně, kde vychodila obecnou školu, pak se vzdělávala v evangelickém ústavu pro dívky v Krabčicích pod Řípem (1895–97), v letech dospívání v soukromém pensionátu v Litoměřicích (zde se naučila německy). Byla výtečná klavíristka, rodiče však nesouhlasili s její profesionální dráhou. 1910 se provdala za plukovního lékaře chirurga K. Čížka a žila s ním v posádkovém městě Tuzla v Bosně (1910–14). Po vypuknutí války se vrátila načas do Malína. 1918 žila s rodinou ve Štýrsku, kde v obci Sterntal u Pragerska manžel vedl vojenskou nemocnici. I po vzniku ČSR zůstal ve vojenských službách a F. s ním často měnila bydliště (Čes. Budějovice, několik míst na Slovensku, lázně Teplice v Č., od 1928 trvale Praha). Hojně cestovala po evropských zemích. Dcera Dagmar Č. (nar. 1911), malířka, ještě jako studentka Uměleckoprůmyslové školy v Praze ilustrovala F. překlad J. Spyriové.

Debutovala 1922 humoreskou pod pseud. Máňa Lánská v časopise Honza. Později se zaměřila na dívčí romány s umírněnou emancipační tendencí (některé označila podtitulem „román mladých srdcí“). Ve svých románech určených dospělým ženám (*Jeho světlo, Kolo se točí*) uplatnila některá schémata sentimentální literatury, kdežto v dívčích románech spíše sledovala – na příkladných postavách demonstrovala – užitek výchovné, praktické cíle: vést mládež ke galantnosti, taktu a obětavosti.

V těchto prózách vystupuje jako *deux ex machina* starší osoba, nadaná praktickým umem, která dějem lehce nahozené životní nesnáze zažehná a dovede hrdinku k idylickému zakončení, zpravidla k svatbě (*Srdce na horách*, *Úsměvy života*). Někdy F. šťastně oživila konvenční model humorem. V románu s autobiografickými prvky *Dívoch*, situovaném do Litoměřic konce 19. století, karikovala německo-české prostředí a zvyky maloměstské honorace, do polohy situační komiky stylizovala románek *Dcerušky paní Veselé*. Prózy pro mladší školní věk (*Dva haranti*, *Zorka na prázdninách*), řetězící drobné příběhy všedního dne, obsahují nejen idylické líčení, ale i místa drsné karikaturní kresby. Stala se čelnou autorkou libereckého módního žurnálu pro ženy *Pomoc rodině* (román *Peníze před prahem*, novela *Dcera moře*, články), přispívala i do humoristických časopisů. Z němčiny přeložila známé dílo pro mládež Haidy (orig. Heidi) od švýcarské autorky J. Spyriové.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Máňa Lánská, Spinus; Frg., Frgl. ■ PŘÍSPĚVKY in: Honza (1922, 1924); *Pomoc rodině* (Liberec, 1934–38); *Severočeský dělník* (Teplíce-Šanov); Švanda dudák (od 1925); *Venkov* (1937–38); *Zvon* (1935). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Jeho světlo (R b. d., 1926); *Dva haranti* (P pro ml., 1926); *Dívoch* (R pro ml., 1928); *Srdce na horách* (R pro ml., 1932); *Kolo se točí* (R 1932); *Dcerušky paní Veselé* (R pro ml., 1932); *Záříci svět* (R pro ml., 1932); *Jožka vychovatelkou* (P pro ml., 1934); *Neptej se, co bude zítra* (R pro ml., 1935); „U cíle“ (R pro ml., 1936); *Úsměvy života* (R pro ml., b. d., 1936); *Zorka na prázdninách* (P pro ml., 1942). – *Překlad*: J. Spyri: *Haidy* 1, 2, (b. d., 1933–34).

LITERATURA: ● ref. *Dva haranti*: F. S. Procházka, *Zvon* 27, 1926/27, s. 221; an., *Čes. osvěta* 24, 1927/28, s. 326 ●; drb. (J. Borecký): ref. *Srdce na horách*, *Zvon* 33, 1932/33, s. 209 + ref. *Kolo se točí*, *Zvon* 33, 1932/33, s. 321 + ref. *Neptej se, co bude zítra*, *Zvon* 36, 1935/36, s. 182; an.: nekrolog, LD 23. 8. 1955.

is